

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Загальнодержавне
періодичне видання

Виходить шість разів на рік

Засноване

19 лютого 1997 року

Свідоцтво

про державну реєстрацію
Серія КБ № 2444

Засновник:

Конституційний Суд України

Адреса: 01033, м. Київ — 33
вул. Жилянська, 14

Видавець:

Юридична інформаційна
компанія — “Юрінком Інтер”
Шеф-редактор **В. Ковальський**

Адреса: 04209, м. Київ — 209
вул. Героїв Дніпра, 31-б

Редакційна рада:

В. Німченко — голова

М. Козюбра

М. Костицький

П. Маргиненко

О. Мироненко

В. Тихий

Л. Чубар

В. Шаповал

С. Яценко

Відповідальний секретар —

Г. Сурначова

Тел. 238-11-54

238-11-55

6'2002

У НОМЕРІ

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідальності Конституції України (конституційності) положень постанов Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах», «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. № 1032» та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128» (справа про безоплатне користування шкільними підручниками)..... 3

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Туристичної асоціації України щодо офіційного тлумачення положення статті 2 Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» 9

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 3 розділу X «Прикінцеві положення» Закону України «Про організації роботодавців» (справа про організації роботодавців)..... 12

ОГЛЯД УХВАЛ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ 15**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА**

В. Шаповал. Терміни «більшість» і «вето» в конституційному праві 44

З ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

О. Мироненко. Світова конституційна юстиція у міжвоєнний період: спеціальні конституційні суди 55

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ 67

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Висновки та Рішення Конституційного Суду України, опубліковані у «Віснику Конституційного Суду України» у 2002 році. 68

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень постанов Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах», «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. № 1031» та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128»
(справа про безоплатне користування шкільними підручниками)

м. Київ
21 листопада 2002 року
№ 18-рп/2002

Справа № 1-29/2002

Конституційний Суд України у складі суддів Конституційного Суду України:

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Іващенко Володимира Івановича,
Козюбри Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни – суддя-доповідач,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Скоморохи Віктора Єгоровича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Реви Андрія Олексійовича – начальника управління соціального захисту населення Замостянської районної ради м. Вінниці, Слишинського Володимира Івановича – генерального директора приватного підприємства «Юридична фірма «Юлія» (м. Вінниця); залученого до участі у справі представника Кабінету Міністрів України Воробйова

Віктора Анатолійовича – начальника Управління бюджетних програм освіти, культури і науки Міністерства фінансів України, а також Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, Бауера Михайла Йозефовича – народного депутата України, голову підкомітету з питань базової освіти Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, Добкіна Михайла Марковича – народного депутата України, члена Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; Науменка Григорія Григоровича – заступника Державного секретаря Міністерства освіти і науки України, Свириденка Анатолія Михайловича – начальника юридичного відділу Міністерства освіти і науки України; Семьоркіної Олени Миколаївни – директора Департаменту конституційного та адміністративного законодавства Міністерства юстиції України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень постанов Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах» від 31 серпня 1996 року № 1031 (Зібрання постанов Уряду України, 1996 р., № 17, ст. 474), «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. № 1031» від 9 серпня 2001 року № 984 (Офіційний вісник України, 2001 р., № 32, ст. 1495) та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128» від 28 квітня 1999 року № 714 (Офіційний вісник України, 1999 р., № 17, ст. 742).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 47 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спірних питань щодо конституційності положень зазначених постанов Кабінету Міністрів України про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладах.

Заслухавши суддю-доповідача Малинникову Л. Ф., пояснення Рєви А. О., Слущинського В. І., Воробйова В. А., Науменка Г. Г., Свириденка А. М., Носова В. В., Бауера М. Й., Добкіна М. М., Селіванова А. О., Семьоркіної О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – народні депутати України – порушив питання про визнання такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення:

– Постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах» від 31 серпня 1996 року № 1031;

– Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. № 1031» від 9 серпня 2001 року № 984;

– пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128» від 28 квітня 1999 року № 714.

Як зазначається у конституційному поданні, на підставі цих постанов з 1 вересня 1996 року було встановлено плату для учнів за користування підручниками в загальноосвітніх школах у розмірі 20 відсотків їх первинної вартості за весь навчальний рік.

Народні депутати України вважають оспорювані постанови Кабінету Міністрів України неконституційними, посилаючись на статтю 53 Конституції України, зокре-

ма її частину третю, щодо доступності й безоплатності повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах.

При цьому автори конституційного подання зазначили, що невід'ємною частиною конституційного права на освіту є «забезпечення підручниками учнів, які здобувають повну загальну середню освіту в державних і комунальних навчальних закладах». Встановленням плати для учнів за користування підручниками в загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладах, у тому числі виданими угорською, румунською, польською та іншими мовами національних меншин, на думку суб'єкта права на конституційне подання, скасовуються державні гарантії безоплатності повної загальної середньої освіти громадян України (частина друга статті 24, стаття 53 Конституції України).

Виходячи з таких обґрунтувань суб'єкт права на конституційне подання вважає, що є підстави для визнання положень зазначених постанов Кабінету Міністрів України такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

2. За дорученням Кабінету Міністрів України (залученого до участі в справі на підставі статті 72 Закону України «Про Конституційний Суд України») Міністерство юстиції України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України підготували пояснення, в яких стверджується, що конституційне подання народних депутатів України не обґрунтоване відповідними нормами Конституції України та положеннями інших нормативно-правових актів, а правові норми, на які посилаються у конституційному поданні, тлумачаться неправильно. Зокрема, йдеться про те, що в Конституції України не визначено поняття «освіта», а також змісту та обсягу поняття «безоплатність освіти», законами про освіту не покладено на відповідний орган виконавчої влади безоплатне забезпечення учнів шкільними підручниками в загальноосвітніх навчальних закладах. Крім того, є посилання на те, що поняття «безоплатність освіти», яке вживається в частині третій статті 53 Конституції України, не поширюється на безоплатне користування підручниками, оскільки цим поняттям охоплюються всі рівні освіти, у тому числі дошкільна, а організація освіти у дошкільних навчальних закладах взагалі не потребує підручників.

До того ж наголошується, що закони України у сфері освіти не регламентують безоплатного користування шкільними підручниками. Положення про забезпечення школярів, які навчаються в державних і комунальних навчальних закладах, безоплатними підручниками сформульовано лише в статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», що є прикладом неузгодженості законів.

Президент України зауважив, що Конституція України проголосила право на освіту та встановила обов'язковість повної загальної середньої освіти, проте визначення засад освіти віднесла виключно до законів України. З метою реалізації зазначених конституційних положень в Україні створено систему безперервної освіти, обов'язковою складовою якої є повна загальна середня освіта. При цьому робота учнів з підручниками є невід'ємним елементом навчально-виховного процесу. Забезпечуючи доступність і безоплатність повної загальної середньої освіти, держава здійснює свій публічно-правовий обов'язок. Свідченням цього, як вважає Президент України, є, зокрема, вирішення в законі про місцеве самоврядування питання про забезпечення школярів, які навчаються в державних і комунальних навчальних закладах, безоплатними підручниками.

Виходячи з цього Президент України зробив висновок, що оспорювані постанови Кабінету Міністрів України не узгоджуються з Конституцією та законами України.

Голова Верховної Ради України, підтримуючи доводи суб'єкта права на конституційне подання щодо визнання неконституційними оспорюваних постанов Кабінету Міністрів України, зазначив, що юридична оцінка правомірності стягнення плати за користування підручниками передбачає необхідність з'ясування окремих понять, зокрема «освіта» та «доступність і безоплатність освіти», які вживаються у статті 53 Конституції України.

На думку Голови Верховної Ради України, «забезпечення підручниками учнів є складовою частиною поняття «надання освіти», оскільки «процес здобуття освіти...

включає в себе не тільки самостійну роботу, закріплення та перевірку знань, але й, безумовно, передбачає користування підручниками». Встановлення постановами Кабінету Міністрів України плати за користування підручниками у загальноосвітніх навчальних закладах суперечить пункту 2 статті 116 Конституції України, статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 22 Закону України «Про місцеві державні адміністрації».

Комітет Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування, Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти, Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин зазначили, що оспорювані постанови Кабінету Міністрів України стосовно запровадження плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах не відповідають положенням статей 3, 53 Конституції України.

3. У процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України Рева А. О., Слишинський В. І. підтримали доводи народних депутатів України, викладені у конституційному поданні, та додатково звернули увагу на те, що, оскільки повна загальна середня освіта в Україні є обов'язковою, Конституція України встановила гарантії здобуття цієї освіти. Положеннями частини третьої статті 53 Конституції України на державу покладено обов'язок щодо забезпечення доступності і безоплатності, зокрема, повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. Посилаючись на Конвенцію про права дитини, представники суб'єкта права на конституційне подання стверджували, що обов'язковість здобуття такої освіти стосується і держави, і батьків.

Воробийов В. А. підтримав доводи Міністерства освіти і науки України, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, викладені у листах до Конституційного Суду України, та наголосив, що всі державні гарантії мають базуватися на економічній можливості держави. Однією з причин видання Кабінетом Міністрів України оспорюваних постанов був економічний стан держави, що зумовило недостатнє виділення коштів на освіту в Державному бюджеті України.

Науменко Г. Г. звернув увагу на те, що безоплатність та доступність освіти залежать від «можливостей держави, якими забезпечується ця доступність і безоплатність» і що на даний час не можна повністю забезпечити загальноосвітні навчальні заклади безоплатними підручниками.

Свириденко А. М. зазначив, що в межах передбачених Державним бюджетом України коштів загальноосвітні навчальні заклади забезпечуються певною кількістю підручників.

Носов В. В. виклав позицію Президента України.

Бауер М. Й., Добкін М. М., Селіванов А. О. підтримали конституційне подання народних депутатів України.

Семьоркіна О. М., посилаючись на викладену в листах Міністерства юстиції України позицію, уточнила, що між законодавством про освіту та законом про місцеве самоврядування розбіжностей немає. При цьому зауважила, що «підручники є складовою матеріально-технічної бази», яка «утримується за рахунок засновника навчального закладу».

4. Конституційний Суд України, розглядаючи цю справу, виходить з положень статті 3 Конституції України, відповідно до яких права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Право кожного на освіту закріплено в частині першій статті 53 Конституції України.

Конституційні норми щодо освіти конкретизовано в законах України: «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту».

Згідно з преамбулою Закону України «Про освіту» освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Як зазначається у статті 3 цього Закону, право на освіту забезпечується різними формами навчання, перелік яких у ній наведено. Встановлення системи

державних гарантій дає змогу через різні форми навчання ефективно реалізувати конституційне право на освіту, яке передбачає і право на здобуття обов'язкової повної загальної середньої освіти. За частиною третьою статті 53 Конституції України держава забезпечує її доступність і безоплатність у державних і комунальних навчальних закладах.

Право кожного на освіту визнано у чинних міжнародно-правових актах, зокрема статті 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, статті 28 Конвенції про права дитини 1989 року, які є частиною національного законодавства України.

5. Системно аналізуючи статтю 53 Конституції України, Конституційний Суд України констатує, що положеннями частин першої, другої цієї статті визнається право кожного на освіту та закріплюється обов'язковість повної загальної середньої освіти. Це означає, що обов'язковість такої освіти стосується не лише учнів, а й батьків, які повинні створити умови для виховання, розвитку дитини та здобуття нею повної загальної середньої освіти, а також і держави, яка зобов'язана забезпечити можливість кожного мати повну загальну середню освіту.

За змістом частини другої статті 53 Конституції України повна загальна середня освіта виокремлюється з-поміж інших видів освіти, визначених у частині третій цієї статті.

Загальна середня освіта – це цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний та фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності (частина перша статті 3 Закону України «Про загальну середню освіту»).

Аналіз положень частин другої, третьої статті 53 Конституції України щодо обов'язковості і доступності освіти дає підстави вважати, що обов'язок створити умови для здобуття повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах Конституція України покладає на державу. З доступністю обов'язкової повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах пов'язана безоплатність. Це дістало вияв у частині другій статті 35 Закону України «Про освіту», відповідно до якої держава гарантує молоді право на здобуття безоплатної повної загальної середньої освіти, та статтях 2, 6 Закону України «Про загальну середню освіту», за якими громадянам України забезпечується доступність і безоплатність її здобуття в державних і комунальних навчальних закладах.

Безоплатність користування шкільними підручниками в загальноосвітніх навчальних закладах, про що йдеться в конституційному поданні, безпосередньо не впливає з поняття «безоплатність освіти» (частина третя статті 53 Конституції України). Проте для учнів загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладів шкільні підручники мають бути доступними і надаватися їм у безоплатне користування, що є однією з державних гарантій щодо здобуття обов'язкової повної загальної середньої освіти.

За змістом чинного законодавства України про освіту повна загальна середня освіта здобувається передусім шляхом використання підручників як засобів реалізації навчально-виховних завдань, що постають перед загальноосвітніми навчальними закладами. Ефективність здобуття такої освіти залежить від забезпечення доступу учнів до шкільних підручників, оскільки їх наявність чи відсутність є важливим критерієм якості освіти.

Однією з вимог щодо матеріально-технічної бази загальноосвітніх навчальних закладів є обов'язкова наявність шкільних підручників як елемента навчально-виховного процесу (частина друга статті 44 Закону України «Про загальну середню освіту»). Саме тому відповідно до статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить забезпечення учнів, які навчаються в державних і комунальних навчальних закладах, безоплатними підручниками.

Таким чином, шкільний підручник є традиційним, інтегруючим та організуючим засобом засвоєння учнями знань. Гарантією здобуття обов'язкової повної загальної середньої освіти, її доступності і безоплатності в державних і комунальних навчальних закладах є забезпечення державою безоплатного надання учням у користування шкільних підручників.

Це підтверджують і наукові висновки Академії педагогічних наук України, Академії правових наук України, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інституту законодавства Верховної Ради України.

Належне розміщення, облік і збереження, зокрема, шкільних підручників та їх видача учням покладається на бібліотеку загальноосвітнього державного і комунального навчального закладу, що діє на підставі Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу Міністерства освіти України, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 14 травня 1999 року № 139. Відповідно до підпункту 1.6 цього Положення бібліотека доступна та безкоштовна для учнів.

Загальну кількість умовних примірників шкільних підручників та обсяг державного замовлення на випуск друкованої продукції для загальноосвітніх навчальних закладів державної і комунальної форм власності визначає Кабінет Міністрів України. Видання шкільних підручників здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Отже, безоплатне користування шкільними підручниками є однією з державних гарантій здобуття обов'язкової повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах.

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорювані постанови Кабінету Міністрів України в частині встановлення плати за користування шкільними підручниками в загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладах не відповідають положенням статті 53 Конституції України.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення постанов Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах» від 31 серпня 1996 року № 1031, «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. № 1031» від 9 серпня 2001 року № 984 та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128» від 28 квітня 1999 року № 714 в частині встановлення плати за користування шкільними підручниками в загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладах.

2. Положення зазначених постанов Кабінету Міністрів України, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням
Туристичної асоціації України
щодо офіційного тлумачення положення статті 2
Декрету Кабінету Міністрів України
«Про місцеві податки і збори»**

м. Київ
19 грудня 2002 року
№ 4-уп/2002

Справа № 1-20/2002

**Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:**

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, суддя-доповідач,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Іваценка Володимира Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Мироненка Олександра Миколайовича,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Скоморохи Віктора Єгоровича,
Тимченка Івана Артемовича,
Тихого Володимира Павловича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення положення статті 2 Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» від 20 травня 1993 року (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 30, ст. 336).

Заслухавши суддю-доповідача Селівона М. Ф. та розглянувши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення – Туристична асоціація України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення статті 2 Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» (далі – Декрет), зокрема, роз'яснити, в якому розмірі справляється готельний збір: чи залежить розмір готельного збору від тривалості проживання, чи він сплачується особою незалежно від строку проживання в розмірі 20 відсотків добової вартості найманого житла (без додаткових послуг).

Своє звернення заявник обґрунтовує тим, що окремі органи державної влади та місцевого самоврядування довільно тлумачать і застосовують положення статті 2

Декрету. Зокрема, Туристична асоціація України посилається на позицію Державної податкової адміністрації України та колишнього Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України, які надали роз'яснення, що сума готельного збору не може перевищувати 20 відсотків вартості всього періоду проживання і залежить від тривалості проживання в готелі (чим довше громадянин проживає, тим більший збір він повинен сплатити), а також на рішення міських рад Донецька, Запоріжжя, Києва, Луцька, Львова, Одеси, Чернівців, інших міст України, якими встановлено, що готельний збір справляється з громадян за весь період проживання. Водночас Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва вважає, що за змістом статті 2 Декрету готельний збір має стягуватися з вартості однієї доби проживання незалежно від того, на який період найнято житло.

2. У процесі розгляду матеріалів справи Конституційний Суд України дійшов висновку про необхідність припинення конституційного провадження у цій справі виходячи з такого.

Місцеві податки і збори, до яких належить і готельний збір, відповідно до статті 142 Конституції України є матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування. Особливістю цих податків і зборів є те, що відповідно до статті 143 Конституції України їх встановлюють територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування.

Статтею 15 Закону України «Про систему оподаткування» визначено, що місцеві податки і збори (обов'язкові платежі), механізм справляння та порядок їх сплати встановлюються сільськими, селищними, міськими радами відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, установлених законами України. Таке ж право для органів місцевого самоврядування передбачено й частиною першою статті 18 Декрету. А частина друга цієї статті зазначає, що органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції мають право запроваджувати також пільгові податкові ставки, повністю скасовувати окремі місцеві податки і збори або звільняти від їх сплати певні категорії платників, надавати відстрочки у сплаті місцевих податків та зборів.

Згідно з пунктом 24 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» питання встановлення місцевих податків і зборів вирішується виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради.

Наявні у матеріалах справи рішення міських рад, а також витребувані пояснення Львівського та Одеського міських голів, які надійшли у процесі розгляду справи, свідчать, що при запровадженні готельного збору і встановленні механізму його справляння та порядку сплати органи місцевого самоврядування однозначно застосовували положення статті 2 Декрету, пов'язуючи розмір готельного збору з тривалістю проживання особи в готелі. Доказів протилежного підходу органів місцевого самоврядування чи судів загальної юрисдикції щодо визначення розміру готельного збору суб'єкт права на конституційне звернення не навів.

Інші позиції, зокрема Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Державної туристичної адміністрації України, Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України, Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, які за своїми функціями не застосовують норм Декрету, не вплинули і не впливають на однозначність правозастосовної практики.

Тим часом статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначено, що саме наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади є підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України, а отже – і для розгляду справи.

Конституційний Суд України в цьому контексті зважає й на те, що Туристична асоціація України 7 листопада 2002 року письмово повідомила про відкликання конституційного звернення щодо офіційного тлумачення положення статті 2 Декрету.

За таких обставин підстав для подальшого розгляду цієї справи Конституційний Суд України не вбачає.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним зверненням Туристичної асоціації України щодо офіційного тлумачення положення статті 2 Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною і не може бути оскарженою.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним поданням Президента України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень пункту 3 розділу Х «Прикінцеві положення»
Закону України «Про організації роботодавців»
(справа про організації роботодавців)**

м. Київ
27 грудня 2002 року
№ 5-уп/2002

Справа № 1-27/2002

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

**Селівона Миколи Федосовича – головуєчий,
Вознюка Володимира Денисовича,
Євграфова Павла Борисовича,
Іващенко Володимира Івановича – суддя-доповідач,
Козюбри Миколи Івановича,
Костицького Михайла Васильовича,
Малинникової Людмили Федорівни,
Розенка Віталія Івановича,
Савенка Миколи Дмитровича,
Скоморохи Віктора Єгоровича,
Тимченка Івана Артемовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Чубар Людмили Пантеліївни,
Шаповала Володимира Миколайовича,**

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, а також залучених до участі у конституційному провадженні в цій справі Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, Горбунової Лідії Миколаївни – заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України, Хмельовського Віктора Мечиславовича – президента Спілки орендарів і підприємців України, розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 3 розділу Х «Прикінцеві положення» Закону України «Про організації роботодавців» від 24 травня 2001 року № 2436-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 32, ст. 171).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) зазначених положень Закону України «Про організації роботодавців».

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 82 Закону України «Про Кон-

ституційний Суд України» є наявність спірних питань щодо конституційності положень пункту 3 розділу Х «Прикінцеві положення» Закону України «Про організації роботодавців».

Заслухавши суддю-доповідача Іващенко В. І., пояснення Носова В. В., Селіванова А. О., Горбунової Л. М., Хмільовського В. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Президент України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання про відповідність Конституції України (конституційність) положень пункту 3 розділу Х «Прикінцеві положення» Закону України «Про організації роботодавців» (далі – Закон).

Президент України вважає, що зазначені положення Закону не відповідають Конституції України, статтею 36 якої визначено, що ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до громадських організацій (частина четверта), усі об'єднання громадян рівні перед законом (частина п'ята). В конституційному поданні наголошується, що наведені положення Закону вирізняють окрему громадську організацію – Конфедерацію роботодавців України – і надають їй монополієне право представляти інтереси роботодавців у відносинах з іншими сторонами соціального партнерства на державному рівні, а саме: при укладанні генеральних угод, участі в управлінні страховими фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування, у здійсненні контролю за виконанням статутних завдань і цільовим використанням коштів відповідними фондами. Цим самим, на думку Президента України, порушено і проголошений Конституцією України принцип багатоманітності суспільного життя (частина перша статті 15).

Представник Президента України, даючи пояснення Конституційному Суду України, підтримав аргументи щодо неконституційності оспорюваних положень Закону, викладені у конституційному поданні Президента України.

У виступі представника Верховної Ради України сформульовано позицію, згідно з якою положення пункту 3 розділу Х «Прикінцеві положення» Закону відповідають Конституції України, оскільки в сукупності з іншими його нормами надають рівні можливості представляти інтереси роботодавців усім організаціям та об'єднанням роботодавців. На думку представника Верховної Ради України, оспорювані в конституційному поданні Президента України положення Закону мають тимчасовий характер, і за умови створення та реєстрації відповідно до Закону будь-яке об'єднання роботодавців матиме право спільно із зазначеною в Законі Конфедерацією роботодавців України представляти на державному рівні інтереси своїх членів – роботодавців.

Представники Міністерства юстиції України та Спілки орендарів і підприємців України у своїх поясненнях підтримали правове обґрунтування неконституційності окремих положень Закону, викладене в конституційному поданні Президента України.

Водночас представник Міністерства юстиції України поінформував Конституційний Суд України, що після набуття чинності Законом відповідно до нього створено і зареєстровано понад сто організацій роботодавців та всеукраїнське об'єднання роботодавців – Федерація роботодавців України. Внаслідок цього, як вважає Міністерство юстиції України, положення пункту 3 розділу Х «Прикінцеві положення» є такими, що втратили чинність.

2. Як засвідчують матеріали справи, Конфедерація роботодавців України була зареєстрована Міністерством юстиції України 11 березня 1999 року відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян» як всеукраїнська спілка громадських організацій. Згідно з постановою III чергового з'їзду Конфедерації роботодавців України від 20 вересня 2002 року було прийнято рішення про припинення діяльно-

сті цієї Конфедерації шляхом її ліквідації, у зв'язку з чим наказом Міністерства юстиції України від 16 грудня 2002 року № 107/5 скасовано запис у Реєстрі об'єднань громадян про реєстрацію зазначеної Конфедерації.

Згідно з пунктом 3 розділу X «Прикінцеві положення» Закону до створення і реєстрації організацій роботодавців та їх об'єднань відповідно до цього Закону сторону роботодавців на державному рівні представляє Конфедерація роботодавців України. Тобто положення Закону, які оспоруються, є чинними до настання певного юридичного факту, а саме створення і реєстрації організацій роботодавців та їх об'єднань.

У процесі конституційного провадження у справі встановлено, що після набуття чинності Законом відповідно до його положень створено і зареєстровано понад сто організацій роботодавців та всеукраїнське об'єднання роботодавців – Федерація роботодавців України, а зазначена в пункті 3 розділу X «Прикінцеві положення» Закону Конфедерація роботодавців України ліквідована.

Таким чином, визначений Законом термін дії пункту 3 розділу X «Прикінцеві положення» вичерпано, і його положення, які оспоруються, є такими, що втратили чинність.

За таких обставин провадження у цій справі підлягає припиненню.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 51 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 3 розділу X «Прикінцеві положення» Закону України «Про організації роботодавців» на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною і не може бути оскарженою.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

О Г Л Я Д У Х В А Л КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

4 квітня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційними зверненнями громадянина Б. про офіційне тлумачення положень статті 62 Конституції України та ряду статей глав 3, 4, 5, 24, 29, 31 Кримінально-процесуального кодексу України (суддя-доповідач Розенко В. І.).

Громадянин Б. за виготовлення з метою збуту підробленої іноземної валюти – доларів США – засуджений у лютому 2000 року Львівським обласним судом на тринадцять років позбавлення волі з ув'язненням на перших п'ять років у тюрмі.

Вважаючи, що його вина не доведена як під час досудового слідства, так і обвинувальним вироком суду, громадянин Б. неодноразово звертався до Конституційного Суду України з письмовими клопотаннями дати офіційне тлумачення положень статті 62 Конституції України, в якій проголошено принцип презумпції невинуватості особи, а також низки статей Кримінально-процесуального кодексу України, що регулюють права і обов'язки учасників кримінального судочинства (статті 44, 60, 61, 68, 69, 263, 347, 350, 354, 384, 386). Засуджений просив Конституційний Суд України перевірити також обґрунтованість обчислення строку відбування ним покарання в тюрмі.

Секретаріатом Конституційного Суду України громадянину Б. надіслано декілька відповідей з аргументованим висновком про невідповідність його листів встановленим вимогам та невідомість Конституційному Суду України порушених в них питань.

Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення про офіційне тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування їх положень судами, іншими органами державної влади. Проте будь-яких фактів щодо цього у зверненнях не наведено, тобто відсутнє обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні згаданих положень Основного Закону України та Кримінально-процесуального кодексу України.

Вивчення матеріалів справи засвідчує, що в них йдеться про оспорювання громадянином Б. вироку суду, тобто про питання, віднесені не до компетенції Конституційного Суду України, а до вирішення судами загальної юрисдикції. Нагляд за додержанням законів при виконанні вироків здійснюють Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори, а розгляд заяв і скарг засуджених осіб – Державний департамент України з питань виконання покарань.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за зверненнями громадянина Б. щодо офіційного тлумачення положень статті 62 Конституції України та ряду статей глав 3, 4, 5, 24, 29, 31 Кримінально-процесуального кодексу України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність цих звернень вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України порушених у них питань.

18 квітня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положень статті 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», підпункту «б» пункту 2 статті 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (суддя-доповідач Вознюк В. Д.).

Суб'єкт права на конституційне подання – Служба безпеки України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», підпункту «б» пункту 2 статті 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» стосовно правомірності відмови у наданні спеціальним підрозділам по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України інформації, яка містить банківську таємницю.

Підставою для конституційного звернення, як вважає СБУ, є практична необхідність у з'ясуванні, роз'ясненні та офіційній інтерпретації положень зазначених норм.

До того ж, на думку суб'єкта права на конституційне подання, окремі положення Закону України «Про банки і банківську діяльність», що стосуються проблем боротьби з організованою злочинністю, потребують удосконалення механізму їх реалізації.

Відповідно до статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має бути зазначене правове обґрунтування тверджень щодо необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України. Такого обґрунтування у конституційному поданні не наведено.

Як вбачається з матеріалів справи, Служба безпеки України фактично висловлює незгоду з листами-відповідями АКБ «Правекс-Банк» та Національного банку України. До того ж зміст деяких з них не стосується питання, порушеного суб'єктом права на конституційне подання. Треба зауважити, що листи були надані до внесення Законом України від 10 січня 2002 року № 2922-III змін до статті 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Згідно з підпунктом «б» пункту 2 статті 12 цього Закону при здійсненні заходів боротьби з організованою злочинністю спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України надаються повноваження (за письмовою вимогою керівників відповідних спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю) одержувати від банків інформацію і документи про операції, рахунки, вклади, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та в обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Зазначена норма викладена чітко.

Порядок розкриття банківської таємниці врегульований статтею 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», відповідно до якої, зокрема, інформація щодо юридичних та фізичних осіб, що містить банківську таємницю, розкривається банками на письмову вимогу Служби безпеки України стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності – за конкретний проміжок часу.

Щодо обов'язку банків повідомляти спеціальні підрозділи по боротьбі зі злочинністю про операції, які мають сумнівний характер, то визначення таких операцій дано в частині четвертій статті 64 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Про такі та інші операції в передбачених законом випадках повідомляються державні органи, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю. Система цих органів визначена в статті 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Питання, пов'язані з правовою оцінкою актів і дій банків та їх службових осіб, а також здійснення нагляду за їх законністю належать до компетенції правоохоронних ор-

ганів. Що ж стосується питань законності таких дій у разі наявності спору, то вони підвідомчі судам загальної юрисдикції, а не Конституційному Суду України.

Таким чином, підстав для відкриття конституційного провадження немає.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положень статті 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», підпункту «б» пункту 2 статті 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

18 квітня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (суддя-доповідач Вознюк В. Д.).

Суб'єкт права на конституційне подання – 50 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 18 жовтня 2001 року № 2766-III, відповідно до якого «виборчий блок може бути утворено двома і більше партіями, зазначених у частині першій статті 38 цього Закону, на підставі рішень з'їзду (зборів, конференції) кожної з цих партій. Таке рішення підписується керівником партії та скріплюється печаткою. З'їзди (збори, конференції) партій, які приймають рішення про утворення виборчого блоку, можуть відбутися в будь-який час до початку виборчого процесу».

Необхідність в офіційному тлумаченні цього положення народні депутати України обґрунтовують його неоднозначним застосуванням Верховним Судом України та Центральною виборчою комісією України.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, встановлений у частині першій статті 39 Закону України «Про вибори народних депутатів України» дозвіл на проведення з'їздів партій і прийняття на них рішення про утворення виборчого блоку в будь-який час до початку виборчого процесу не мав на меті законодавчо обмежити проведення таких з'їздів лише до початку виборчого процесу. Про це, як стверджують автори подання, свідчить і відсутність «законодавчої заборони».

Як вбачається з матеріалів справи, голова виборчого блоку політичних партій «За Ющенка!» Ржавський О. М. 6 лютого 2002 року звернувся до Верховного Суду України зі скаргою на рішення Центральної виборчої комісії від 5 лютого 2002 року № 240, яким відмовлено в реєстрації кандидатів у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі, включених до виборчого списку кандидатів у народні депутати України від виборчого блоку політичних партій «За Ющенка!» по виборах народних депутатів України 31 березня 2002 року. Судова палата з цивільних справ Верховного Суду України своїм рішенням від 12 лютого 2002 року скаргу задовольнила частково і зобов'язала Центральну виборчу комісію розглянути питання про реєстрацію, мотивуючи тим, що підстав для відмови, передбачених частиною першою статті 47 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (в редакції, чинній на день прийняття постанови), не було. На виконання цього рішення Центральною виборчою комісією 14 лютого 2002 року прийнята постанова № 316, якою знову відмовила в реєстрації.

У задоволенні повторної скарги голови виборчого блоку політичних партій «За Ющенка!» Ржавського О. М. на зазначену постанову Верховний Суд України своїм рішенням від 20 лютого 2002 року відмовив.

Згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України.

У матеріалах конституційного подання правове обґрунтування щодо практичної необхідності в офіційному тлумаченні положення частини першої статті 39 Закону України «Про вибори народних депутатів України» відсутнє, що є недотриманням вимог частини другої статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України». У долучених до конституційного подання постановвах Центральної виборчої комісії про відмову в реєстрації та рішеннях Верховного Суду України щодо цих постанов не вбачається і неоднозначності у застосуванні цього положення.

Положення частини першої статті 39 Закону України «Про вибори народних депутатів України» викладено чітко, а питання, пов'язані з його правозастосуванням, є компетенцією судів загальної юрисдикції. Фактично в поданні йдеться про перевірку законності постанов Центральної виборчої комісії України та рішень Верховного Суду України, що також не належить до повноважень Конституційного Суду України. Тому підстав для відкриття конституційного провадження немає.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Закону України «Про вибори народних депутатів України» на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

18 квітня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина С. щодо офіційного тлумачення положень статті 55 Конституції України, статей 11, 16, 17 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (суддя-доповідач Чубар Л.П.).

До Конституційного Суду України надійшло звернення громадянина С. щодо офіційного тлумачення положень статті 55 Конституції України, статей 11, 16, 17 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», які, на його думку, органи державної влади застосовують неоднозначно, що призвело до порушення його права на судовий захист та може призвести до порушення його конституційного права звертатися за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини.

З матеріалів конституційного звернення випливає, що громадянин С., С. зверталися з позовом до Харківської райдержадміністрації м. Києва про визнання ордеру на жиле приміщення недійсним та щодо внесення змін до ордеру. Рішенням Харківського районного суду м. Києва від 24 липня 1998 року їм у задоволенні позову відмовлено. Скарги позивачів на судові рішення у касаційній і наглядовій інстанціях залишилися без задоволення. Не погоджуючись із цими рішеннями, громадянин С. звертався зі скаргами до посадових осіб Верховного Суду України, Прокуратури України, Вищої ради юстиції, народних депутатів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, які в межах своїх повноважень надавали йому відповіді. Після цього

громадянин С. став оскаржувати в судовому порядку дії всіх тих посадових осіб і державних органів, до яких він звертався і які, як він вважає, формально й упереджено поставилися до перевірки його заяв і скарг. Скарга громадянина С. про визнання неправильними дій Голови Вищої ради юстиції, подана без додержання вимог, викладених у статтях 137, 138 Цивільного процесуального кодексу України, згідно з ухвалою Шевченківського районного суду м. Києва від 25 травня 2000 року вважається неподаною і повернута суб'єкту оскарження. Рішенням Печерського районного суду м. Києва від 5 березня 2001 року, залишеним без змін ухвалою судової колегії в цивільних справах Київського міського суду від 30 травня 2001 року, відмовлено в задоволенні скарги громадянина С. щодо визнання неправомірними дій Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підставою для відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Статті 11, 16, 17 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», положенням яких суб'єкт права на конституційне звернення просить дати офіційне тлумачення, передбачають підстави для провадження у справі Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) та призначення перевірок, розгляду звернень до Уповноваженого, а також його право призначати своїх представників у межах виділених коштів, затверджених Верховною Радою України. Будь-яких даних, які свідчили б про неоднозначне застосування судами загальної юрисдикції, іншими органами державної влади цих норм Закону, як і положень статті 55 Конституції України, громадянин С. не надав.

З конституційного звернення та долучених до нього матеріалів не вбачається і порушення права громадянина С. на судовий захист, передбачений статтею 55 Конституції України. Конституційним правом на звернення до суду за захистом своїх прав і свобод він скористався. Процедура розгляду його заяв, передбачена цивільно-процесуальним законодавством, відбулася повністю. Повернення заяви без розгляду не перешкоджає повторному зверненню громадянина С. з цим питанням до суду.

Невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України», є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в Конституційному Суді України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина С. щодо офіційного тлумачення положень статті 55 Конституції України, статей 11, 16, 17 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

18 квітня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційними зверненнями громадянина П. щодо офіційного тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (суддя-доповідач Чубар Л. П.).

Громадянин П. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням «офі-

ційно роз'яснити, що Закон України від 17 квітня 1991 року «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у повному обсязі відповідає вимогам статей 3 і 8 Конституції України та передбачає обов'язок держави відшкодувати моральну шкоду політичним репресованим».

З конституційних звернень вбачається, що 19 вересня 1941 року вироком військового трибуналу військ НКВС Сталінської області громадянин П. за злочин, передбачений частиною другою статті 54¹⁰ КК УРСР, був засуджений до вищої міри покарання. Ухвалою військового трибуналу Південного фронту від 9 жовтня 1941 року міра покарання була змінена і зменшена до 10 років позбавлення волі. Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду УРСР від 30 листопада 1963 року вирок та ухвала скасовані, провадження у справі закрито за відсутністю в діях громадянина П. складу злочину. На підставі положень Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» йому нарахована і виплачена грошова компенсація. Посилаючись на те, що він є жертвою політичних репресій, що незаконним засудженням йому завдана моральна шкода, громадянин П. звернувся до загального суду з позовом про відшкодування моральної шкоди. Рішенням Ворошиловського районного суду м. Донецька від 17 червня 1997 року, залишеним без змін ухвалою судової колегії в цивільних справах Донецького обласного суду від 24 липня 1997 року, в задоволенні вимог громадянина П. відмовлено, оскільки Законом України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» відшкодування моральної шкоди не передбачене. Посадові особи Верховного Суду України, перевіряючи скарги громадянина П., не знайшли підстав для опротестування судових рішень.

Статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначено підставу для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України — наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод. Тому обов'язковою вимогою до такого письмового клопотання є відповідне обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні зазначених у ньому статей (окремих положень) Конституції або законів України (пункти 3, 4 частини другої статті 42 зазначеного Закону). Однак у матеріалах справи відсутні факти неоднозначного застосування судами України Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» щодо відшкодування моральної шкоди. Не зазначено і конкретних норм цього Закону, яким Конституційному Суду України належить дати офіційне тлумачення в контексті зі статтями 3, 8 Конституції України.

Невідповідність розглянутих звернень вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України», є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в Конституційному Суді України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційними зверненнями громадянина П. щодо офіційного тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційних звернень вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

18 квітня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Поста-

нови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення інвалідів автомобілями» від 8 вересня 1997 року № 999 (суддя-доповідач Малинникова Л. Ф.).

Суб'єкт права на конституційне подання — народні депутати України — порушує питання про невідповідність положенням статті 22 Конституції України Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення інвалідів автомобілями», оскільки, як він вважає, нормами пункту 4 Порядку забезпечення інвалідів автомобілями обмежено право інвалідів щодо строку експлуатації автомобілів, безоплатно їм наданих.

Постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 року № 999 затверджено Порядок забезпечення інвалідів автомобілями, відповідно до пункту 4 якого передбачено, зокрема, безоплатне забезпечення інвалідів автомобілями, що проводиться органами праці та соціального захисту населення, на десятирічний термін експлуатації.

Цією Постановою також визнано такою, що втратила чинність, Постанову Кабінету Міністрів України «Про Порядок забезпечення інвалідів автомобілями з ручним керуванням і мотоколясками» від 6 лютого 1992 року № 62 (із змінами від 22 серпня 1994 року), пунктом 18 якої передбачалось надання інвалідам безоплатно автомобіля «Таврія» (а до 22 серпня 1994 року — автомобіля «Запорожець») на семирічний строк експлуатації.

На запит Конституційного Суду України Кабінет Міністрів України повідомив, що відповідно до пункту 4 Порядку забезпечення інвалідів автомобілями, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 року № 999, інвалідам безоплатно надаються замість автомобілів «Запорожець», які вже не випускаються, автомобілі інших марок. Збільшення терміну експлуатації наданих інвалідам автомобілів до десяти років пов'язане з удосконаленням технічних характеристик цих автомобілів.

Оспорюючи Постанову Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 року № 999, суб'єкт права на конституційне подання посилається на те, що встановлення цією Постановою десятирічного терміну експлуатації автомобіля призвело до того, що органи праці та соціального захисту населення на цій підставі відмовляють інвалідам, які отримали за раніше чинною Постановою автомобіль «Запорожець», після закінчення семирічного строку його експлуатації, у наданні нового автомобіля, чим «порушуються гарантії, зазначені статтею 22 Конституції України».

Викладені у конституційному поданні аргументи фактично пов'язані з оскарженням інвалідами, яким відмовлено у наданні автомобілів, дій органів праці та соціального захисту населення. Така відмова дає можливість цим особам звернутися до суду загальної юрисдикції за захистом порушеного права з питання застосування органами праці та соціального захисту всупереч статті 58 Конституції України положень пункту 4 Порядку, затвердженого цією Постановою, щодо десятирічного строку експлуатації автомобілів до осіб, які на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 6 лютого 1992 року № 62 (із змінами від 22 серпня 1994 року) отримали автомобілі «Запорожець» і «Таврія» на семирічний термін експлуатації.

Проте вирішення цих питань не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Інших аргументів щодо невідповідності оспорюваної Постанови положенням статті 22 Конституції України не наведено.

Згідно з пунктом 4 частини другої статті 39, частиною першою статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання, в якому йдеться про неконституційність закону чи іншого правового акта, має містити правове обґрунтування тверджень щодо їх невідповідності Конституції України.

Крім того, з доданих до конституційного подання окремих непрономерованих аркушів з підписами народних депутатів України не можна визначити належність їх підписів саме до цього подання.

Автори конституційного подання не зазначили джерело опублікування правового акта, конституційність якого оспорується, що є порушенням вимог пункту 3 статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що згідно з пунктами 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктом 4 частини другої статті 39, пунктами 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення інвалідів автомобілями» від 8 вересня 1997 року № 999 на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

5 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів «а», «г» частини першої, частини другої, пунктів «а», «б» частини третьої статті 81, статті 129 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 року № 2768–III (суддя-доповідач Івашенко В. І.).

На думку суб'єкта права на конституційне подання, відповідно до статей 13, 14 Конституції України земля є об'єктом права власності Українського народу і не може бути передана у володіння окремому громадянину України, іноземцю або особі без громадянства, а також іноземній юридичній особі на праві власності. Тому надання цим суб'єктам права набувати земельні ділянки у власність є перевищенням Верховною Радою України та Президентом України своїх повноважень, а саме, довільним, як вважає суб'єкт права на конституційне подання, глумаченням норм Конституції України, що регулюють відносини права власності Українського народу.

Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження, Конституційний Суд України виходив з таких підстав.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України (частина перша статті 152 Конституції України).

Підставою для розгляду справи Конституційним Судом України є конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (стаття 39, частина перша статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Як свідчить аналіз наданих Конституційному Суду України матеріалів, конституційне подання народних депутатів України не містить правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта, який оспорується, або його окремих положень, як того вимагає Закон України «Про Конституційний Суд України».

Зокрема, не обґрунтовано твердження суб'єкта права на конституційне подання

про перевищення Верховною Радою України наданих їй Конституцією України повноважень. Саме до виключної компетенції Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади (стаття 75 Конституції України) відповідно до частини другої статті 14 та пункту 7 частини першої статті 92 Конституції України віднесено встановлення засад набуття і реалізації права власності на землю. Згідно з частиною другою статті 94 Конституції України Президент України підписує закони України, беручи до виконання, та офіційно їх оприлюднює.

Не надано правового обґрунтування й твердженню народних депутатів України про те, що існування права приватної власності на землю, у тому числі на її купівлю-продаж, суперечить вимогам Основного Закону України. Частиною другою статті 14 Конституції України гарантується право власності на землю, яке набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону. Згідно з частиною четвертою статті 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, а всі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Суб'єкт права на конституційне подання також стверджує, що можливість набуття права приватної власності на земельні ділянки іноземними громадянами та особами без громадянства (пункти «а»), «б» частини третьої статті 81 Земельного кодексу України) грубо порушує принцип права громадян України на землю, проте не вказує, якими конкретно положеннями Конституції України цей принцип визначено.

Крім того, стверджуючи про невідповідність Конституції України пункту «г» частини першої статті 81 Земельного кодексу України, в якому йдеться, що громадяни України набувають права власності на земельні ділянки на підставі «виділення в натурі (на місцевості) належної їм земельної частки (паю)», народні депутати України посилаються не на відповідні статті Конституції України, а на визначення поняття «пай», зафіксоване в юридичному енциклопедичному словнику, та на низку указів Президента України, які, на їх думку, мають бути визнані неконституційними.

Враховуючи викладене та керуючись частиною другою статті 147, статтею 150 Конституції України, пунктом 2 статті 45, статтями 39, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів «а»), «г») частини першої, частини другої, пунктів «а»), «б») частини третьої статті 81, статті 129 Земельного кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України і Законом України «Про Конституційний Суд України».

5 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статей 111¹⁷, 111¹⁸, 111¹⁹ Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) від 6 листопада 1991 року № 1798-ХІІ зі змінами (суддя-доповідач Тихий В. П.).

Прокуратура України клопоче про офіційне тлумачення положень статей 111¹⁷, 111¹⁸, 111¹⁹ ГПК України стосовно повноважень Верховного Суду України щодо можливості:

– «скасування ним рішень, ухвал та постанов господарського суду з підстав того, що прокурор не мав права ініціювати перевірку законності судових рішень шляхом принесення протесту у справах, в яких він не був учасником і ним позов не заявлявся»;

– «відмови прокурору у порушенні касаційного провадження за внесеним касаційним поданням на постанову Вищого господарського суду України взагалі, а також

у зв'язку з тим, що прокурор не був учасником розгляду справи і позов ним не заявлявся»;

– «відмови прокурору в участі у справі, у вступі у справу з підстав того, що, за визначенням суду, прокурор має право брати участь лише у справах, порушених за позовами прокурорів».

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень своєю Ухвалою від 31 травня 2002 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність в офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України (частина перша статті 93). До того ж у конституційному поданні має бути зазначено правове обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні Конституції України та законів України (пункт 4 частини другої статті 39).

Своє клопотання суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовує тим, що «згідно з чинною статтею 361 Закону України «Про прокуратуру» та з частиною першою статті 29 ГПК України право прокурора на вступ його у справу в будь-якій стадії процесу та подача апеляційного чи касаційного подання на судові рішення не зумовлені потребою його участі у попередньому розгляді справи або заявленням ним позову у справі», але «судові колегії Верховного Суду України, скориставшись непослідовністю положень, викладених у першому та другому реченнях частини першої статті 29 ГПК України, дали цій нормі та Рішенню Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 року № 3-рп/99 інше тлумачення, яке прямо суперечить чинній статті 361 Закону України «Про прокуратуру».

Під час розгляду справи у Конституційному Суді України Верховна Рада України 7 березня 2002 року № 3092-III прийняла Закон України «Про внесення змін до статті 29 Господарського процесуального кодексу України», яким частину першу статті 29 цього Кодексу викладено у новій редакції.

Оскільки стаття 29 ГПК України перебуває в системному зв'язку зі статтями 111¹⁷, 111¹⁸, 111¹⁹ ГПК України, то внесені до неї зміни знівелювали наведене у конституційному поданні Прокуратури України правове обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні зазначених положень статей ГПК України.

Аналіз матеріалів справи свідчить, що в конституційному поданні Прокуратури України фактично йдеться про офіційне тлумачення положень статті 29, а не статей 111¹⁷, 111¹⁸, 111¹⁹ ГПК України. Проте у зв'язку з внесенням до цієї статті змін Законом України від 7 березня 2002 року практична необхідність в офіційному тлумаченні положень статті 29 ГПК України з питань, порушених у конституційному поданні, відпала.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 39, 40, 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статей 111¹⁷, 111¹⁸, 111¹⁹ Господарського процесуального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

5 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного де-

путата України про офіційне тлумачення поняття «церква», що міститься у частині третій статті 35 Конституції України (суддя-доповідач Тимченко І. А.).

Суб'єкт права на конституційне подання – 51 народний депутат України – звернувся до Конституційного Суду України з письмовим клопотанням дати офіційне тлумачення поняття «церква», що вживається у частині третій статті 35 Конституції України. Як зазначено у конституційному поданні, крім терміна «церква» у згаданій конституційній нормі вживається й термін «релігійні організації». На практиці застосування цих положень зазнає певних труднощів, оскільки поняття «церква» як окремих суспільний інститут не є тотожним поняттю «релігійні організації», адже церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Аналогічні норми є і в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року, стаття 1 якого, визначаючи завдання цього Закону, також не отожднює терміни «релігійні організації» та «церква», що містяться у цій нормі.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, наведене дає підстави для неоднозначного розуміння понять «церква» як окремого суспільного інституту та «релігійні організації» з притаманними їм характерними рисами і особливостями. Разом з тим у статті 9 Закону України «Про освіту» в редакції від 23 березня 1996 року поняття «церква» та «релігійні організації» вживаються як тотожні, оскільки за змістом цієї норми релігійна організація – це і є церква, а церква – релігійна організація.

Як вбачається з матеріалів справи, практична необхідність офіційного тлумачення терміна «церква» пов'язується з розглядом Верховною Радою України проекту Закону України «Про свободу віросповідання та релігійну діяльність», у якому під поняттям «церква» пропонується розуміти тип християнських або інших релігійних організацій, що характеризуються наявністю ієрархічного устрою, самостійністю нормативного врегулювання внутрішньої діяльності. У пояснювальній записці до проекту Закону пропонується дати визначення церкви як інституції, що існує паралельно з державою.

Автори конституційного подання, як це випливає з матеріалів справи, не можуть самостійно визначити, які саме із зазначених варіантів, у тому числі й доктринальних, понять «церква» та «релігійні організації» мають бути використані в проекті названого Закону.

Згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України.

У конституційному поданні не наведено правового обґрунтування тверджень щодо необхідності офіційного тлумачення поняття «церква». У ньому містяться лише витяги з окремих актів законодавства, в нормах яких поняття «церква» та «релігійні організації» або ототожнюються, або вживаються в різних значеннях, що треба розглядати як неузгодженість між такими нормами.

Йдеться у поданні і про Звернення до Президента України представників п'яти церков, традиційно притаманних Україні, в якому наголошується на появі псевдорелігійних угруповань, харизматичних церков, що є наслідком недосконалості чинного законодавства з питань діяльності релігійних організацій, та необхідності у зв'язку з цим його удосконалення. Наводяться у ньому різні за своєю суттю поняття «церква», що містяться у довідковій літературі, у самому християнстві тощо.

Таким чином, розбіжності щодо суті термінів «церква» та «релігійні організації», які вживаються передусім у законодавстві, існують. Їх усунення – повноваження законодавчого органу – Верховної Ради України, а не Конституційного Суду України.

Отже, підстав для відкриття конституційного провадження у справі не вбачається, оскільки подання не відповідає вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конститу-

ційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення поняття «церква», що міститься у частині третій статті 35 Конституції України, на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

6 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за зверненнями громадянина К. щодо офіційного тлумачення положень ряду статей Конституції України та законів України «Про звернення громадян», «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим», «Про державну службу» (суддя-доповідач Розенко В. І.)

Громадянин К., житель міста Сімферополя, надіслав до Конституційного Суду України чотири листи, поіменовані як конституційні звернення. У них йдеться про бездіяльність деяких місцевих судів та Верховного Суду Автономної Республіки Крим, а також Верховного Суду України при розгляді його позовних заяв. Ці заяви стосувалися питань відмови ректорату Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського в прийнятті громадянина К. на роботу, безпідставної, на його думку, виплати гонорару авторам Гімну Автономної Республіки Крим, а також пропозицій щодо скасування її представницького органу – Верховної Ради.

Суди, до яких звертався громадянин К., відмовили у прийнятті заяв за невідповідністю або залишили без розгляду у зв'язку з тим, що вони подані з порушенням вимог Цивільного процесуального кодексу України. Ці судові рішення громадянином К. за апеляційною та касаційною процедурами оскаржені не були. Вважаючи, що вони завдали йому матеріальної та моральної шкоди, автор звернень просив витлумачити двадцять чотири статті Конституції України та три закони України. Однак ним не наведено обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні та не надано матеріалів, які засвідчували б неоднозначне застосування згаданих норм Конституції та законів України.

По суті, суб'єктом права на конституційне звернення порушено питання про законність дій адміністрації університету та процесуальних рішень суддів, вирішення яких до компетенції Конституційного Суду України не належить.

Виходячи з того, що звернення громадянина К. не відповідають вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України», а порушені в них питання не підвідомчі Конституційному Суду України, Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за зверненнями громадянина К. щодо офіційного тлумачення положень статей 1, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 21, 22, 24, 32, 38, 40, 43, 53, 55, 56, 62, 68, 71, 124, 126, 129, пунктів 7, 8, 9 статті 138 Конституції України і законів України «Про звернення громадян», «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим», «Про державну службу» на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність цих звернень вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційних зверненнях.

6 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 13, 14 Конституції України (суддя-доповідач Німченко В. І.).

Суб'єкт права на конституційне подання – народні депутати України – звернувся

до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статей 13, 14 Конституції України.

Автори конституційного подання звертають увагу на те, що положеннями статей 13, 14 Конституції України передбачено нову форму власності, згідно з якою земля, її надра та інші природні ресурси є об'єктами права власності Українського народу, право власності на землю гарантується.

З метою забезпечення додержання конституційних вимог під час розгляду Верховною Радою України проекту закону про суть права власності Українського народу, Земельного кодексу України та інших законодавчих актів народні депутати України порушують клопотання про офіційне тлумачення таких питань:

«1) на кого і на який час поширюється право власності Українського народу на землю та інші природні ресурси;

2) чи залишатиметься власність на землю правом Українського народу, якщо окремі представники народу України володітимуть земельними ділянками, більшими від розмірів, що припадають у середньому на одну людину;

3) чи може власність Українського народу на землю та інші природні ресурси стати власністю іноземців;

4) хто має право від імені Українського народу розпоряджатися землею та іншими природними ресурсами – об'єктами права власності Українського народу;

5) хто може користуватися землею та іншими природними ресурсами – об'єктами права власності Українського народу».

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань Ухвалою від 3 квітня 2002 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі з підстав, передбачених пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

Згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України. Обов'язковою умовою такого письмового клопотання є наявність правового обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні, як того вимагають положення пункту 4 частини другої статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Конституційний Суд України вважає, що суб'єкт права на конституційне подання не навів правового обґрунтування практичної необхідності в офіційному тлумаченні положень статей 13, 14 Конституції України, а фактично просить дати відповіді на сформульовані запитання.

Оскільки конституційне подання не відповідає вимогам статей 39, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» підстав для відкриття конституційного провадження у справі немає.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 150 Конституції України, статтями 39, 45, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 13, 14 Конституції України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

6 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням

Центральної виборчої комісії щодо офіційного тлумачення положень частин четвертої, шостої статті 17 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» (суддя-доповідач Євграфов П. Б.).

Центральна виборча комісія звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин четвертої, шостої статті 17 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» щодо необхідності перевірки головою місцевої ради та Центральною виборчою комісією на відповідність вимогам Конституції України та зазначеного Закону правового змісту питання, затвердженого зборами громадян України і яке пропонується винести на всеукраїнський та місцеві референдуми.

У конституційному поданні наголошується на тому, що частини четверта, шоста статті 17 Закону не містять чітких відповідей на питання, «чи повинна включати перевірка поданих документів щодо ініціативної групи з всеукраїнського референдуму перевірку відповідності вимогам цього Закону як дотримання встановленої ним процедури їх прийняття та оформлення, так і правового змісту затвердженого зборами громадян України питання, що пропонується винести на всеукраїнський референдум, тобто його відповідності Конституції України та статтям 1, 3, 5, пункту 1 частини першої статті 13 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми».

Відповідно до частини першої статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України.

Відповідь на порушені у клопотанні Центральної виборчої комісії питання міститься у Рішенні Конституційного Суду України від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000 (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою). В абзаци п'ятому підпункту 4.2 пункту 4 цього Рішення сформульовано правову позицію Конституційного Суду України, згідно з якою Президент України, Центральна виборча комісія, інші державні органи мають здійснювати перевірку щодо відповідності Конституції України питань, які пропонується винести на всеукраїнський референдум, зокрема, за народною ініціативою. Це прямо впливає з положення статті 74 Конституції України, відповідно до якого «референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії», а також з положення частини першої статті 157, згідно з яким «Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України».

Отже, зазначене повноваження, зокрема, Центральної виборчої комісії впливає з її конституційно-правового статусу, закріпленого Конституцією України та Законом України «Про Центральну виборчу комісію».

Конституційний Суд України вважає, що підстави для відкриття провадження у цій справі відсутні у зв'язку з невідповідністю подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Центральної виборчої комісії щодо офіційного тлумачення положень частин четвертої, шостої статті 17 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року № 1286-ХІІ на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

6 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Б. щодо офіційного тлумачення положень статей 40, 55, 64, 124 Конституції України, статей 8, 12, 17, 28 Закону України «Про звернення громадян», статей 136, 248³ Цивільного процесуального кодексу України (суддя-доповідач Мироненко О. М.).

Громадянки Б. протягом 1997–2001 років неодноразово було відмовлено судами загальної юрисдикції у прийнятті позовних заяв стосовно бездіяльності, на її думку, Київського обласного суду, Київського міського суду, залізничного районного суду м. Києва та неправомірних дій суддів зазначених судів, а також Генеральної прокуратури України, прокурора Житомирської області тощо.

Вважаючи, що відмова судів загальної юрисдикції у прийнятті її позовних заяв позбавляють її права на судовий захист та суперечать положенням Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 року № 9, громадянка Б. неодноразово зверталася до Конституційного Суду України з письмовими клопотаннями про офіційне тлумачення положень статей 40, 55, 64, 124 Конституції України, статей 8, 12, 17, 28 Закону України «Про звернення громадян», статей 136, 248³ Цивільного процесуального кодексу України.

Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування їх положень судами України, іншими органами державної влади. Зміст конституційного звернення і долучених до нього рішень судів загальної юрисдикції свідчать про відсутність неоднозначного застосування названих положень Конституції України і законів України та належного обґрунтування необхідності в їх офіційному тлумаченні, як вимагає пункт 4 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України». По суті, у зверненні йдеться про незгоду з відмовою судових органів у прийнятті позовних заяв, що громадянка Б. помилково вважає фактом неоднозначного застосування низки законодавчих норм.

Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001 (справа щодо конституційності статті 248³ Цивільного процесуального кодексу України) зазначив, що акти, дії або бездіяльність посадових і службових осіб судів, що належать до сфери управлінської діяльності, можуть бути оскаржені громадянами в судовому порядку відповідно до глави 31-А Цивільного процесуального кодексу України.

Перегляд рішень судів загальної юрисдикції відповідно до статті 150 Конституції України та статті 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Враховуючи викладене та керуючись частиною другою статті 147, статтею 150 Конституції України, пунктами 2, 3 статті 45, статтями 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Б. щодо офіційного тлумачення положень статей 40, 55, 64, 124 Конституції України, статей 8, 12, 17, 28 Закону України «Про звернення громадян», статей 136, 248³ Цивільного процесуального кодексу України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність цього звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

6 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційними зверненнями громадян С. та Р. щодо офіційного тлумачення положень статей 8, 14, 24, частини першої стат-

ті 124 Конституції України, положень статей 4, 5, 139, 147, 203, 320, пункту 2 статті 328 та інших Цивільного процесуального кодексу України (суддя-доповідач Вознюк В. Д.).

Починаючи з березня 2001 року до Конституційного Суду України надійшло шість звернень громадян С. та Р. щодо офіційного тлумачення положень статей 8, 14, 24, частини першої статті 124 Конституції України, положень статей 4, 5, 139, 147, 203, 320, пункту 2 статті 328 та інших Цивільного процесуального кодексу України.

На кожне звернення громадянам С. та Р. Секретаріат Конституційного Суду України давав роз'яснення, що звернення за формою та змістом не відповідають вимогам статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України». Не погоджуючись з офіційними відповідями Секретаріату, суб'єкти права на конституційне звернення налягають на розгляді їх клопотань по суті.

Згідно зі статтею 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» однією з вимог щодо змісту конституційного звернення є наявність обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні Конституції України та законів України.

Вивчення змісту звернень свідчить, що цих вимог не дотримано. Автори звернень просто стверджують про порушення судами загальної юрисдикції норм Конституції України та Цивільного процесуального кодексу України під час розгляду їх спору щодо користування земельною ділянкою.

Суб'єкти права на конституційне звернення також оскаржують дії посадових осіб судів загальної юрисдикції та інших органів державної влади, які перевіряли скарги на останнє судове рішення Першотравневого районного суду м. Чернівці від 24 березня 1994 року. Проте після перевірки в касаційному порядку та в порядку нагляду судами загальної юрисдикції рішення залишено без змін.

Як вбачається з матеріалів справи, громадяни С. та Р. протягом 1992–1994 років вирішували в судах загальної юрисдикції Черкаської області спір щодо усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою. З рішеннями судів вони не погоджуються. Проте перевірка судових рішень щодо їх законності не є компетенцією Конституційного Суду України (стаття 14 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Виходячи з того, що звернення громадян С. та Р. не відповідають вимогам статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України», а порушені в них питання щодо законності судових рішень не підвідомчі Конституційному Суду України, підстав для відкриття конституційного провадження у цій справі немає.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційними зверненнями громадян С. та Р. щодо офіційного тлумачення положень статей 8, 14, 24, частини першої статті 124 Конституції України, положень статей 4, 5, 139, 147, 203, 320, пункту 2 статті 328 та інших Цивільного процесуального кодексу України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність звернень вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» та невідповідність Конституційному Суду України питань, порушених у конституційних зверненнях.

6 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина М. щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 62 Конституції України, Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року № 266/94-ВР та статті 440¹ Цивільного кодексу Української РСР (суддя-доповідач Вознюк В. Д.).

У конституційному зверненні громадянин М. порушує питання про офіційне тлумачення положень частини четвертої статті 62 Конституції України, Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» та статті 440¹ Цивільного кодексу Української РСР щодо дії їх у часі.

Необхідність офіційного тлумачення суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує неоднозначним застосуванням положень вказаних нормативних актів судами загальної юрисдикції, що призвело до порушення його конституційного права на відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

Як вбачається з матеріалів справи, вироком Черкаського обласного суду від 29 грудня 1973 року громадянина М. було засуджено до 10 років позбавлення волі. 4 червня 1991 року ухвалою судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України вирок стосовно громадянина М. було скасовано, а справу направлено на додаткове розслідування, після проведення якого постановою старшого слідчого УМВС України справу було закрито за відсутністю складу злочину. Згідно з чинним на той час Указом Президії Верховної Ради СРСР від 18 травня 1981 року «Про відшкодування шкоди, заподіяної громадянину незаконними діями державних і громадських організацій, а також посадових осіб при виконанні ними службових обов'язків» постановою слідчого від 11 червня 1992 року шкода, завдана громадянину М. незаконним засудженням, була відшкодована.

Після прийняття Конституції України 1996 року громадянин М. звернувся з позовом до Соснівського районного суду м. Черкаси про стягнення матеріальної та моральної шкоди, завданої йому незаконним засудженням до позбавлення волі. Рішенням цього суду від 20 січня 1999 року позов було частково задоволено. Однак, не погоджуючись з цим рішенням, прокуратура Черкаської області внесла касаційне подання. Черкаський обласний суд вказане рішення скасував, а справу направив на новий судовий розгляд. 26 травня 1999 року Соснівський районний суд м. Черкаси постановив рішення, яким відмовив у задоволенні позову про відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Як свідчать долучені до звернення матеріали, Верховний Суд України також відмовив громадянину М. в його клопотанні внести протест на зазначене рішення.

Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

У матеріалах справи фактів неоднозначного застосування оспорюваних положень не наведено. Фактично йдеться про судову помилку під час вирішення конкретної справи. Однак перевірка законності актів судових органів не є компетенцією Конституційного Суду України.

Стосовно офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 62 Конституції України, Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» та статті 440¹ Цивільного кодексу Української РСР щодо дії їх у часі, то Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99 (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) вказав, що «за загальноновизнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії у часі. Цей принцип закріплений у частині першій статті 58 Конституції України, за якою дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце». Така правова позиція міститься і в Рішенні від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001 у справі про податки.

Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду»

конними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» було введено в дію Постановою Верховної Ради України від 1 грудня 1994 року № 267/94-ВР, яка чітко вказує, що зазначений Закон вводиться в дію з дня його опублікування і поширюється на ті правовідносини, які виникли після набрання ним чинності (пункти 1, 2 Постанови). Отже, Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» не має зворотної дії у часі і не може застосовуватися до правовідносин, учасником яких був громадянин М., оскільки ці правовідносини виникли і закінчилися до набрання Конституцією України, цим Законом та іншими нормативно-правовими актами чинності.

Порушені у конституційному зверненні питання офіційного тлумачення не потребують, а тому підстав для відкриття конституційного провадження у справі немає.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина М. щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 62 Конституції України, Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» та статті 440¹ Цивільного кодексу Української РСР на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

19 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина А. щодо офіційного тлумачення положень статей 3, 21, 22, 27, 28, 29, 40, 43, 47, 55, 56, 129 Конституції України (суддя-доповідач Чубар Л. П.).

Громадянин А. надіслав до Конституційного Суду України звернення щодо офіційного тлумачення окремих положень Конституції України (статті 3, 21, 22, 27, 28, 29, 40, 43, 47, 55, 56, 129).

З матеріалів конституційного звернення вбачається, що рішенням Придніпровського районного суду м. Черкас від 4 березня 1997 року, залишеним без змін ухвалою судової колегії в цивільних справах Черкаського обласного суду від 16 квітня 1997 року, громадянину А. відмовлено в позові про поновлення на роботі та стягненні заробітної плати за час вимушеного прогулу. Суди дійшли висновку, що в управлінні механізації будівництва об'єднання «Черкасоблагробуд», де він працював, дійсно було проведено скорочення чисельності штату працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і громадянина А. було звільнено відповідно до закону. Колегія суддів судової палати з цивільних справ Верховного Суду України 28 січня 2002 року судові рішення залишила без змін, а касаційну скаргу громадянина А. – без задоволення. На думку громадянина А., постановлені судами рішення порушують його конституційні права.

Підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» може бути лише наявність неоднозначного застосування положень Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод. Конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

У матеріалах, надісланих громадянином А. і долучених до справи, відсутні факти неоднозначного застосування судами України, іншими органами державної влади по-

ложень перелічених статей Конституції України. Суб'єкт права на конституційне звернення просить дати офіційне тлумачення дванадцяти статей Конституції України, що стосуються різних питань і не пов'язані спільним об'єктом регулювання, а тому не можуть бути предметом одного конституційного провадження.

Таким чином, конституційне подання не відповідає вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина А. щодо офіційного тлумачення положень статей 3, 21, 22, 27, 28, 29, 40, 43, 47, 55, 56, 129 Конституції України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

19 червня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки М. щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 38 Кодексу законів про працю України, статті 172 Кримінального кодексу України (суддя-доповідач Селівон М. Ф.).

Суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що суди загальної юрисдикції, органи прокуратури, до яких він звертався, у своїх рішеннях неоднозначно застосовують положення зазначених законів. Це, на думку автора звернення, призвело до порушення її конституційних прав.

Як вбачається з матеріалів справи, громадянка М. працювала на Черкаському СП «Італіяно в Україні, ЛТД». 3 29 березня 1997 року перебувала у відпустці по догляду за дитиною, а 29 березня 2000 року прибула на підприємство, але до виконання службових обов'язків не приступила. 5 квітня того ж року звернулася до керівництва підприємства із заявою про розірвання трудового договору за власним бажанням відповідно до частини третьої статті 38 Кодексу законів про працю України у зв'язку з невиконанням власником чи уповноваженим ним органом законодавства про працю, умов колективного чи трудового договору та про виплату їй при цьому вихідної допомоги в розмірі тримісячного середнього заробітку, посилаючись на статтю 44 Кодексу законів про працю України.

Після відмови роботодавця розірвати трудовий договір з таких підстав громадянка М. у квітні 2000 року звернулася до Придніпровського районного суду міста Черкаси з позовною заявою, в якій просила зобов'язати відповідача – СП «Італіяно в Україні, ЛТД» – звільнити її з вищезазначених підстав та стягнути грошові кошти за час вимушеного прогулу.

Придніпровський районний суд міста Черкаси, визнавши вимоги позивача необґрунтованими, двічі – 16 березня 2001 року та 16 січня 2002 року – відмовляв громадянці М. у задоволенні її позовних вимог (рішення вищезазначеного суду від 16 березня 2001 року, оскаржене заявницею в касаційному порядку, Судовою колегією в цивільних справах Черкаського обласного суду було скасоване).

Ухвалою Судової палати в цивільних справах апеляційного суду Черкаської області від 24 травня 2002 року апеляційну скаргу громадянки М. на рішення районного суду від 16 січня 2002 року відхилено.

Заяви громадянки М. щодо порушення проти посадових осіб СП «Італіяно в Україні, ЛТД» кримінальної справи за статтею 172 Кримінального кодексу України – грубе порушення законодавства про працю – розглядалися в органах прокуратури. 14 листопада 2001 року прокурор Черкаського району Черкаської області, розглянувши скаргу на постанову слідчого прокуратури цього району, повідомив заявниці, що підстав для

скасування постанови слідчого прокуратури цього району про відмову в порушенні кримінальної справи на дії посадових осіб СП «Італьяно в Україні, ЛТД» не вбачається. Постанову слідчого прокуратури району громадянка М. оскаржила до Придніпровського районного суду міста Черкаси, який 28 листопада 2001 року цю постанову скасував, а матеріали надіслав прокурору Черкаського району для додаткової перевірки.

Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Однак у матеріалах справи факти неоднозначного застосування судами України, іншими органами державної влади перелічених автором звернення положень статей Кодексу законів про працю України, Кримінального кодексу України відсутні. Скасоване Судовою колегією в цивільних справах Черкаського обласного суду рішення районного суду від 16 березня 2001 року про відмову у задоволенні позовних вимог громадянки М. та постанову судді місцевого суду Придніпровського району міста Черкаси про скасування постанови слідчого прокуратури Черкаського району Черкаської області про відмову в порушенні кримінальної справи щодо притягнення посадових осіб СП «Італьяно в Україні, ЛТД» до кримінальної відповідальності не свідчать про неоднозначне застосування положень законів України, згаданих у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки М. щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 38 Кодексу законів про працю України, статті 172 Кримінального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

4 липня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Я. щодо офіційного тлумачення частини шостої (у зверненні – пункту б) статті 23 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року № 565-ХІІ (суддя-доповідач Мироненко О. М.).

Громадянин Я. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням, в якому порушує питання щодо офіційного тлумачення частини шостої статті 23 Закону України «Про міліцію».

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначеного положення суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує неправильним, на його думку, тлумаченням положень частини шостої статті 23 Закону України «Про міліцію» судами загальної юрисдикції, включаючи Верховний Суд України, та Генеральною прокуратурою України, внаслідок чого були порушені його конституційні права.

Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення законів України є наявність неоднозначного застосування їх положень судами України, іншими органами державної влади. Зміст конституційного звернення і долучених до нього рішень судів загальної юрисдикції, відповідей Верховного Суду України та Генеральної прокуратури України свідчать про однозначне застосування приписів частини шостої

статті 23 Закону України «Про міліцію» судами України, іншими органами державної влади.

По суті, у зверненні йдеться про особисту незгоду громадянина Я. з тлумаченням зазначеного положення Закону органами державної влади, але це не може бути підставою для відкриття конституційного провадження. Матеріалів про неоднозначне застосування положень частини шостої статті 23 Закону України «Про міліцію» до звернення не додано.

Враховуючи викладене та керуючись частиною другою статті 147, статтею 150 Конституції України, пунктами 2, 3 статті 45, статтями 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Я. щодо офіційного тлумачення частини шостої статті 23 Закону України «Про міліцію» на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність цього звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

4 липня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за зверненням громадянина Г. щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання ринку автомобілів в Україні» від 7 грудня 2000 року № 2134-III (суддя-доповідач Мироненко О. М.).

Громадянин Г. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням, в якому порушує питання про невідповідність Конституції України положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання ринку автомобілів в Україні».

Суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що правові норми цього Закону «обмежують та зменшують» його конституційні права і свободи, зокрема свободу пересування, що суперечить положенням частини третьої статті 22 Конституції України.

Згідно з положеннями статті 38 Закону України «Про Конституційний Суд України» є лише дві форми звернення до Конституційного Суду України: конституційне подання та конституційне звернення. Питання про визнання закону або його окремих положень неконституційними відповідно до частини першої статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» є предметом виключно конституційного подання. Суб'єкти права на письмове клопотання стосовно конституційності законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим визначені у частині першій статті 150 Конституції України: Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Громадяни України, іноземці, особи без громадянства відповідно до статті 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» є суб'єктами права на конституційне звернення, тобто письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Звернення громадянина Г. за змістом порушує питання, що є предметом конституційного подання. Оскільки закріплений в Конституції України перелік суб'єктів права на конституційне подання є вичерпним, клопотання громадянина Г. правових підстав для розгляду Конституційним Судом України не має.

Враховуючи викладене та керуючись частиною другою статті 147, статтею 150 Конституції України, статтями 39, 40, 43, 45, 50 Закону України «Про Конституційний

Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Г. щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання ринку автомобілів в Україні» від 7 грудня 2000 року № 2134-III на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – відсутність встановленого Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання.

4 липня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Л. щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 3, частин першої, другої статті 8, частини четвертої статті 13, статті 40, частин першої, четвертої статті 41, статті 56, пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України; частин першої, третьої статті 15, абзаців першого, другого, четвертого, п'ятого, шостого частини першої статті 19, статті 20 Закону України «Про звернення громадян»; пункту 4 статті 48 Закону України «Про власність» (суддя-доповідач Селівон М.Ф.).

Своє звернення автор мотивує тим, що 18 листопада 2001 року він надіслав до Секретаріату Верховної Ради України листа, в якому містилися прохання до Першого заступника Голови Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, голів комітетів Верховної Ради України: з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України; з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин; з питань соціальної політики та праці; народного депутата України по виборчому округу № 71 Суркіса Г. М. повернути у повному обсязі йому та членам його сім'ї заощадження, що були внесені до установ Ощадбанку України. Не одержавши у встановлений статтею 20 Закону України «Про звернення громадян» термін відповідей, громадянин Л. вважає, що зазначені посадові особи порушили його конституційне право на звернення та визначений законом порядок його розгляду.

Наявні у справі матеріали свідчать, що з питання повернення заощаджень заявник звертається починаючи з 1994 року. На неодноразові звернення отримував відповіді, у тому числі й від Першого заступника Голови Верховної Ради України.

У конституційному зверненні, в матеріалах справи не міститься жодного факту неоднозначного застосування судами чи іншими органами державної влади перелічених автором положень Конституції та законів України, що відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є необхідною умовою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України. Не дотримано також і вимог статті 42 цього Закону щодо зазначення обґрунтувань необхідності в офіційному тлумаченні.

Фактично автор оскаржує дії керівництва Верховної Ради України та ряду її комітетів щодо розгляду його звернення.

Отже, конституційне звернення не відповідає вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Л. щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 3, частин першої, другої статті 8, частини четвертої статті 13, статті 40, частин першої, четвертої статті 41, статті 56, пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України; частин першої, третьої статті 15, абзаців першого, другого, четвертого, п'ятого, шостого частини першої статті 19, статті 20 Закону

України «Про звернення громадян»; пункту 4 статті 48 Закону України «Про власність» на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

10 липня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин п'ятої та шостої статті 19 Закону України «Про пенсійне забезпечення» (суддя-доповідач Тимченко І. А.).

У конституційному поданні 47 народних депутатів України оспорується конституційність положень частин п'ятої та шостої статті 19 Закону України «Про пенсійне забезпечення», згідно з якими:

максимальний розмір пенсії не може перевищувати трьох, а для працівників, зайнятих на роботах, передбачених пунктом «а» статті 13 і статтею 14 цього Закону, – чотири мінімальних пенсій за віком;

розмір пенсії за віком, обчислений відповідно до цієї статті, не може перевищувати 75 процентів заробітку, за винятком мінімальних пенсій, підвищених за роки роботи понад 25 років у чоловіків і 20 – у жінок, а для працівників, зайнятих на роботах, передбачених пунктом «а» статті 13 і статтею 14 цього Закону, – 85 відсотків заробітку.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення названої статті щодо встановлення максимальних розмірів пенсій за віком для певних категорій працівників, передусім частині третій статті 46, згідно з якою «пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом», та статті 48, відповідно до якої «кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло».

На підтвердження своєї позиції народні депутати України посилаються на ряд положень відповідних законів, постанову Кабінету Міністрів України, міжнародно-правові документи та рішення Конституційного Суду України. Так, наголошується у поданні, «Законом України «Про затвердження прожиткового мінімуму на 2001 рік» від 22 березня 2001 року № 2330-III передбачено розмір прожиткового мінімуму в розрахунку на одну непрацездатну особу в місяць 248,77 гривні. Проте Постановою Кабінету Міністрів України «Про підвищення розмірів пенсій та інших соціальних виплат пенсіонерам» від 27 червня 2001 року № 741 з 1 серпня 2001 року максимальний розмір пенсій для категорій працівників, визначених згідно з пунктом «а» статті 13 та статтею 14 Закону України «Про пенсійне забезпечення», встановлено у сумі 156 гривень, а для інших категорій працівників – 117,27 гривні. Водночас цією ж постановою мінімальний розмір пенсії для обчислення трудових пенсій за віком з 1 серпня 2001 року передбачено у сумі 39 гривень».

Виходячи з цього суб'єкт права на конституційне подання вважає, що обмеження максимального розміру пенсій за віком, встановлені частинами п'ятою та шостою статті 19 Закону України «Про пенсійне забезпечення», зумовлюють порушення, по-перше, прав громадян, які отримують пенсії за віком, за вислугу років (стаття 53 цього Закону), по-друге, конституційних прав громадян «на державне пенсійне забезпечення на рівні законодавчо встановленого прожиткового мінімуму та достатнього для забезпечення належного життєвого рівня пенсіонера і його сім'ї».

Автори подання стверджують, що частини п'ята і шоста статті 19 названого Закону обмежують права громадян на належний рівень пенсійного забезпечення. Це, на їх думку, суперечить також статті 64 Конституції України, оскільки, згідно з положення-

ми цієї статті, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, названі положення Закону су-перечать і ряду норм міжнародно-правових актів та загальноновизаним принципам міжнародного права, зокрема частині другій статті 29 Загальної декларації прав люди-ни, яка передбачає, що кожна людина, здійснюючи свої права і свободи, повинна за-знавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпе-чення належного визнання й поваги прав і свобод інших та задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку та загального добробуту в демократичному су-спільстві. Згідно зі статтею 4 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і куль-турні права держава може встановлювати тільки такі обмеження цих прав, які визна-чаються законом, і лише остільки, оскільки це є сумісним з природою таких прав, і виключно з метою сприяння загальному добробуту.

У конституційному поданні обґрунтовується думка, що розглядувані положення статті 19 Закону не відповідають принципу соціальної справедливості, який впливає зі змісту статей 1, 3, 21, 24 Конституції України: дискримінація конституційних прав громадян на «належний рівень соціального захисту», в тому числі пенсійного забезпе-чення, не допускається. Якщо Законом України «Про пенсійне забезпечення» (ста-ття 19) допускається обмеження граничного розміру пенсій певної категорії громадян, то Законом України «Про статус народного депутата України» (стаття 20) «за кожний повний рік роботи понад 25 років для чоловіків і 20 років для жінок пенсія за віком та по інвалідності збільшується на один відсоток наведеного вище заробітку, але не біль-ше ніж до 90 (включно) відсотків зазначеного заробітку, без обмеження граничного розміру пенсії». У поданні також зазначається, що відповідно до частини другої стат-ті 37 Закону України «Про державну службу» для державних службовців, які мають право на одержання пенсії державних службовців, граничний розмір пенсії також не обмежується.

Аналіз правового змісту конституційного подання, нормативно-правових актів, до-даних до нього, дає підстави для висновку, що в поданні оспорується конституційність положень частин п'ятої та шостої статті 19 Закону України «Про пенсійне забезпечен-ня». Однак у ньому не наведено правового обґрунтування цих тверджень, чого вима-гає стаття 39 Закону України «Про Конституційний Суд України». У поданні фактично йдеться про неузгодженість, суперечності між відповідними положеннями цього Зако-ну та Закону України «Про затвердження прожиткового мінімуму на 2001 рік», Поста-новою Кабінету Міністрів України «Про підвищення розмірів пенсій та інших соціаль-них виплат пенсіонерам», законів України «Про статус народного депутата України», «Про державну службу» та «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування».

Конституційний Суд України відзначає, що проблема у вирішенні питань пенсій-ного забезпечення на законодавчому рівні, в аспекті конституційного подання, дійсно існує. Однак її розв'язання – це справа самих народних депутатів України, Верховної Ради України. Про це йдеться і в листі, долученому до конституційного подання, гро-мадян З. та З., мешканців міста Селидове Донецької області, в якому вони просять на-родного депутата України Бродського М. Ю., у зв'язку з наступними «парламентськи-ми виборами» внести до Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи пропозиції вилучити зі статті 19 Закону України «Про пенсійне забезпечення» «дис-кримінаційні обмеження» максимального розміру пенсії за віком.

З огляду на викладене Конституційний Суд України дійшов висновку, по-перше, про відсутність у конституційному поданні правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності положень частин п'ятої та шостої статті 19 Закону України «Про пенсійне забезпечення»; по-друге, про невідповідність конституційного подання ви-могам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституцій-ний Суд України».

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, пунктом 4 частини другої статті 42, статтями 39, 45, 50, 93 Закону України «Про

Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин п'ятої та шостої статті 19 Закону України «Про пенсійне забезпечення» на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

11 липня 2002 року Конституційний Суд України розглянув питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, який стосується скасування смертної кари, 1983 року» від 22 лютого 2000 року № 1484-III (суддя-доповідач Козюбра М. І.).

Суб'єкт права на конституційне подання свої доводи обґрунтовує тим, що при прийнятті зазначеного Закону було порушено ряд статей Конституції України (частини першу, другу статті 94, частину третю статті 84, статтю 91, частину першу статті 93) та Регламент Верховної Ради України.

Розглядаючи зазначене конституційне подання, Конституційний Суд України виходить з такого.

У статті 94 Конституції України встановлено правила щодо порядку підписання та офіційного оприлюднення законів України, відповідно до яких закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України. Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

Як зазначається у мотивувальній частині Рішення Конституційного Суду України у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 року» від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000, «жодного винятку з цих правил щодо порядку підписання і офіційного оприлюднення законів України про ратифікацію міжнародних договорів Конституція України не передбачає».

Зазначеним Рішенням Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 року» від 24 грудня 1999 року № 1350-XIV, підписаний і оприлюднений згідно з чинними на той час положеннями статті 7 Закону України «Про міжнародні договори України» від 22 грудня 1993 року Головою Верховної Ради України, був визнаний таким, що не відповідає Конституції України. Цим же Рішенням положення частини першої статті 7 названого Закону також визнано неконституційним.

Оскільки Закон України «Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, який стосується скасування смертної кари, 1983 року» підписаний і оприлюднений відповідно до положень частини першої статті 7 Закону України «Про міжнародні договори України», а не відповідно до положень статті 94 Конституції України, суб'єкт права на конституційне подання порушує клопотання про визнання Закону України «Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, який стосується скасування смертної кари, 1983 року» неконституційним.

У процесі попередньої підготовки справи до розгляду з'ясувалося, що оспорюваний Закон підписаний Президентом України, про що є офіційне повідомлення. Отже, аргументи народних депутатів України про невідповідність Закону статті 94 Конституції України відпали.

Аргументуючи невідповідність Закону України «Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, який стосується скасування смертної кари, 1983 року» Конституції України, народні депутати України посилаються також на порушення частини третьої статті 84 Конституції України, відповідно до якої голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто, та статті 91 Конституції України, згідно з якою Верховна Рада України приймає закони більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією. Це порушення, як вважають народні депутати України, полягає в тому, що «голосування за деяких народних депутатів України здійснено іншими особами» та «за його прийняття проголосувало менше народних депутатів України», ніж «більшість від конституційного складу».

Підтвердженням цьому, на думку народних депутатів України, є те, що дехто з народних депутатів, які за даними результатів голосування брали у ньому участь, на момент голосування перебували за межами України. Проте достовірно встановлених компетентними державними органами фактів відсутності таких народних депутатів України у сесійній залі на момент голосування в конституційному поданні не наведено. Встановлення ж фактичних обставин справи до повноважень Конституційного Суду України не належить, про що неодноразово було відзначено в його ухвалях (№ 43-у/2000 від 22 червня 2000 року, № 47-у/2001 від 27 грудня 2001 року, № 1-у/2002 від 14 березня 2002 року).

Не отримало підтвердження в матеріалах справи і посилання народних депутатів України на порушення частини першої статті 93 Конституції України.

Суб'єкт права на конституційне подання, аргументуючи неконституційність зазначеного Закону, посилається також на те, що під час його розгляду та ухвалення було порушено деякі положення Регламенту Верховної Ради України. Однак згідно зі статтею 152 Конституції України Конституційний Суд України перевіряє закони та інші правові акти на предмет відповідності встановленій Конституцією України, а не Регламентом Верховної Ради України процедури їх розгляду, ухвалення або набуття ними чинності. Отже, подання народних депутатів України у цій частині також є необґрунтованим.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 13, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, який стосується скасування смертної кари, 1983 року» від 22 лютого 2000 року № 1484-III на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

11 липня 2002 року Конституційний Суд України розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 72 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень Конституції України та законів України про «встановлення розмірів пенсії та пошуку джерел фінансування на здійснення прийнятих Верховною Радою України, підписаних і взятих до виконання Президентом України законів України» (суддя-доповідач Євграфов П. Б.).

До Конституційного Суду України звернулася група депутатів України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень Конституції України та законів України про порядок встановлення розмірів пенсії та пошуку джерел фінансування на здійснення

прийнятих Верховною Радою України, підписаних і взятих до виконання Президентом України законів України.

При цьому народні депутати України просять дати відповіді на такі запитання:

– чи може Верховна Рада України приймати закон з визначенням мінімального розміру пенсії у занижених розмірах порівняно з межею малозабезпеченості, встановленою законом України;

– чи може Президент України, який згідно зі статтею 102 Конституції України є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини, не підписувати Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення», в якому мінімальний розмір пенсії становить у сумі 55 гривень, що значно нижче межі малозабезпеченості, встановленої законом України;

– чи зобов'язаний Президент України підписувати закон України, в якому мінімальний розмір пенсії встановлюється у сумі законодавчо встановленої межі малозабезпеченості? Чи може він замість цього на такий закон накладати вето і вважати його неприйнятним і таким, що підлягає скасуванню, порушуючи статтю 46 Конституції України;

– хто повинен здійснювати пошук джерел фінансування на виконання прийнятих Верховною Радою України, підписаних і взятих до виконання Президентом України законів України – виконавча чи законодавча влада.

Колегія суддів Конституційного Суду України з конституційних подань та звернень своєю ухвалою від 3 липня 2002 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі.

Відповідно до частини першої статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції та законів України.

З метою забезпечення повноти та всебічного розгляду справи, крім Конституції України та відповідних законів України, було досліджено й інші матеріали, зокрема листи Голови Верховної Ради України, заступника Голови правління Пенсійного фонду України, Міністра праці та соціальної політики України, заступника Міністра фінансів України, а також висновки кафедри трудового права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, юридичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка, Інституту держави і права ім. В. Корецького Національної академії наук України, Управління правової експертизи Секретаріату Конституційного Суду України. Аналіз матеріалів свідчить про недотримання авторами конституційного подання вимог, передбачених Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

У конституційному поданні не зазначено, які саме положення Конституції та законів України, зокрема законів України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року (зі змінами, внесеними законами України, станом на 17 січня 2002 року), «Про межу малозабезпеченості» від 4 жовтня 1994 року, «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року, «Про внесення змін до Закону України «Про встановлення величини вартості межі малозабезпеченості та розміру мінімальної заробітної плати на 1999 рік» від 15 вересня 1999 року, потребують офіційного тлумачення Конституційного Суду України.

У клопотанні народних депутатів України не наведено і правового обґрунтування тверджень щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України з порушених питань. Що ж до необхідності проведення пенсійної реформи в Україні, про що йдеться у конституційному поданні, то вирішення цього питання є прерогативою Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України.

Таким чином, у конституційному поданні підстав для відкриття конституційного провадження у цій справі немає.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституцій-

ний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 72 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень Конституції України та законів України «про встановлення розмірів пенсії та пошуку джерел фінансування на здійснення прийнятих Верховною Радою України, підписаних і взятих до виконання Президентом України законів України» на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

11 липня 2002 року Конституційний Суд України розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина В. щодо офіційного тлумачення положень статті 162 Цивільного кодексу Української РСР (суддя-доповідач Євграфов П. Б.).

Громадянин В. просить дати офіційне тлумачення положень статті 162 Цивільного кодексу Української РСР (далі – Цивільного кодексу), згідно з якими «одностороння відмова від виконання зобов'язання і одностороння зміна умов договору не допускається, за винятком випадків, передбачених законом», зокрема:

– чи можуть сторони договору передбачити у ньому можливість спростування обмежень, встановлених статтею 162 Цивільного кодексу, додавши до договору інші підстави односторонньої зміни його умов;

– що саме є односторонньою зміною у розумінні статті 162 Цивільного кодексу? Чи вважається односторонньою зміною зміна однієї з істотних умов договору, якщо вона відбулася без згоди однієї із сторін.

На думку заявника, суди загальної юрисдикції по-різному застосовують положення статті 162 Цивільного кодексу, що призводить до порушення його конституційних прав. Для прикладу він наводить рішення Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 18 березня 1996 року, яким у задоволенні позову Запорізької міської організації захисту прав споживачів до Запорізької філії комерційного банку «Приватбанк» про відшкодування шкоди в розмірі 41 658 800 крб. їй було відмовлено, та рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 16 березня 1995 року про задоволення позову громадянки Т. щодо стягнення на її користь з акціонерного комерційного банку «Інко» 9116000 крб. З рішенням Жовтневого районного суду громадянин В. не згоден.

Згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Щодо застосування положень статті 162 Цивільного кодексу Верховний Суд України та Вищий арбітражний суд України (з 5 липня 2001 року – Вищий господарський суд України) займають однакову правову позицію. Тобто суди загальної юрисдикції однозначно застосовували (і застосовують до цього часу) положення статті 162 Цивільного кодексу, що спрямовано на захист конституційного права на власність, зокрема громадянина В., та повністю відповідає його законним інтересам (див.: Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995–1998). Правові позиції щодо розгляду судами окремих категорій цивільних справ // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1998. – № 8. – Пункт 7. – С. 169; Роз'яснення Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням кредитних договорів» від 6 жовтня 1994 року № 02-5/706 з наступними змінами).

Відповідно до Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року № 3018-III Верховний Суд України «забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами загальної юрисдикції» (частина перша статті 47), а Пленум Верховного Суду України «дає роз'яснення судам загальної юрисдикції з питань застосування законодавства, у разі необхідності визнає нечинними відповідні роз'яснення вищих спеціалізованих судів» (пункт 6 частини другої статті 55).

У конституційному зверненні громадянина В. відсутнє обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень статті 162 Цивільного кодексу Української РСР, як того вимагає пункт 4 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України», а також не наведено матеріалів, що свідчили б про реалізацію ним права на оскарження рішення Жовтневого районного суду м. Запоріжжя. Таким чином, підстав для відкриття конституційного провадження у справі немає.

Виходячи з викладеного та керуючись положеннями статей 147, 150 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України ухвалив відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина В. щодо офіційного тлумачення положень статті 162 Цивільного кодексу Української РСР на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ТЕРМІНИ «БІЛЬШІСТЬ» І «ВЕТО» В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ

В. Шаповал,
доктор юридичних наук, професор

Серед термінів, які широко вживаються в теорії та практиці конституційного права і сприймаються по-різному політиками і навіть юристами, треба виділити «більшість» і «вето». Перший має пряме відношення до організації та діяльності колегіальних органів, насамперед парламенту. Другий безпосередньо пов'язаний із здійсненням парламентської функції законотворчості. Зазначене зумовлює значущість їх трактування, що має здійснюватися на ґрунті аналізу досвіду усталеного конституціоналізму і водночас сприяти становленню конституціоналізму на вітчизняному терені.

БІЛЬШІСТЬ – термін, яким у конституційному праві, насамперед, позначають кількість депутатів, необхідну для ухвалення парламентських рішень шляхом голосування. До таких рішень відносяться ті, що стосуються прийняття законів та інших актів парламенту, а також призначення на певні посади в державному механізмі. У багатьох парламентарних республіках – це також відповідні рішення щодо обрання президента, а за умов змішаної республіканської і загалом парламентарних форм державного правління – рішення про затвердження призначеного прем'єр-міністра або новоутвореного складу уряду і його програми та рішення про довіру чи недовіру уряду або окремим його членам. У всіх цих випадках вимога більшості встановлена конституцією, яка визначає і саму більшість.

Законами, віднесеними до галузі конституційного права, вимогу більшості покладено в основу таких форм безпосередньої демократії, як референдум і вибори. За демократичним принципом більшості ухвалюються колективні та колегіальні рішення в інших передбачених нормами конституційного права випадках.

Водночас в усталеній теорії та практиці конституційного права термін «більшість» для позначення якогось формалізованого угруповання депутатів, створеного в межах парламенту, не застосовується. Ідея депутатської більшості, сформованої на партійно-політичній основі, органічно впливає із самого сенсу парламентських виборів, з конституційно визначеного порядку формування уряду за умов змішаної республіканської і парламентарних форм державного правління та пов'язаною з таким порядком політичною відповідальністю уряду перед парламентом. Попри природність створення відповідної більшості, вона не має характеру конституційного інституту і є лише політичною передумовою забезпечення взаємодії парламенту та уряду, належного функціонування цих органів.

Існують юридичні категорії простої, відносної, абсолютної і кваліфікованої більшості, які в різних випадках можуть мати смислові відмінності. **Проста більшість** у парламентській роботі – це кількість депутатів, менша ніж більшість від загального (за формулюванням Основного Закону України – конституційного) складу парламенту або його палати, але достатня для ухвалення шляхом голосування багатьох його рішень. Проста більшість звичайно пов'язана з кількістю депутатів, які беруть участь у відповідному засіданні парламенту, і обмежена кворумом. Кворум у парламенті –

це, зокрема, найменша кількість депутатів, участь яких в засіданні парламенту (палати) необхідна для ухвалення рішень. Саме наявність кворуму уможлиблює реалізацію компетенції парламенту.

У мінімальному вимірі просту більшість звичайно складає половина плюс один від тієї кількості депутатів, яка є кворумом. У Грузії та Македонії конституційно застережено, що відповідна більшість не може бути в кількості, меншій за третину, а в Туреччині – за чверть плюс один від складу парламенту. Максимальною межею простої більшої є половина плюс один від загального, або конституційного, складу парламенту, тобто абсолютна більшість. За винятком деяких країн, зокрема України, на основі простої більшої приймаються звичайні закони. Кворум у парламенті може бути встановлений і для інших випадків: відкриття сесій, заслуховування доповідей, відповідей і звітів інших органів та посадових осіб тощо. Проте саме кворум для ухвалення парламентських рішень має найбільше значення, що засвідчує його фіксація на конституційному рівні.

Основний Закон України будь-якого кворуму у Верховній Раді України не встановлює. В інших конституціях відповідний кворум визначено, як правило, у половину від загального складу парламенту. Іноді для ухвалення різних рішень передбачено різні кворуми. Наприклад, в Австрії кворум у кожній палаті парламенту для прийняття конституційних законів має складати половину, а звичайних законів – третину від загальної кількості її членів. У Південно-Африканській Республіці рішення щодо прийняття законів потребують кворуму у половину, а інші – у третину від складу кожної з палат. Деякі конституції як загальний кворум для ухвалення рішень встановлюють саме третину від складу парламенту або кожної з його палат (Австрія, Кіпр, Туреччина, Чехія, Японія тощо), а в Ірані, Казахстані, Таджикистані та в ряді інших країн конституційно передбачений кворум є більшим і складає дві третини.

Кворум для ухвалення парламентських рішень майже завжди визначається залежно від кількості депутатів, які беруть участь у засіданні, а не від кількості учасників відповідного голосування. Таким чином, за правилом простої більшої рішення може бути ухвалене, навіть якщо за нього проголосувала менша, ніж половина плюс один від тих, хто брав участь у засіданні, кількість депутатів. Така ситуація виникатиме у зв'язку з тим, що участь у голосуванні звичайно не вважається юридичним обов'язком депутата і залежить від його політичних вподобань, позиції парламентської фракції, до якої він належить, та інших обставин. Зазначена ситуація, як правило, унормовується на рівні парламентських регламентів. З відповідною метою в них визначається мінімальна кількість учасників голосування, яка уможлиблює ухвалення рішень. За будь-яких умов правило простої більшої означає, що тих, хто голосував за рішення, має бути більше ніж усіх тих, хто при голосуванні його не підтримав. Тому нерідко просту більшість сприймають як абсолютну.

Правило простої більшої застосовується для визначення результатів виборів і референдумів. Насамперед воно співвіднесене з мажоритарними виборчими системами, або системами більшої. Згідно з кожною з цих систем необхідна більшість вираховується не від загальної кількості внесених до виборчих списків, а від кількості тих, хто безпосередньо голосував на виборах. Така більшість є не абсолютною, а, по суті, простою більшістю. Мажоритарну виборчу систему, згідно з якою, зокрема, обраним вважається кандидат, що отримав підтримку більшої від усіх учасників голосування, звичайно визначають як систему абсолютної більшої. Арифметично відповідна більшість є абсолютною при вирахуванні від кількості учасників конкретного голосування, але простою у вимірі загальної кількості внесених до виборчих списків. У наведений спосіб вираховується й більшість щодо ухвалення рішень за результатами багатьох референдумів.

Самі вибори і референдуми зазвичай є такими, що відбулися, за умови участі в них конституційно або законодавчо визначеної кількості громадян, які мають право голосу. Для виборів це звичайно половина або менша чи значно менша частина від загальної кількості громадян, включених до виборчих списків. Нерідко закон взагалі не ви-

значає мінімальної кількості виборців, яка зумовлює юридичну дійсність виборів. Прикладом може бути практика парламентських виборів у Великобританії та в деяких інших англomовних країнах. Подібна «прогалина» характеризує також зміст чинного виборчого законодавства України. За відповідних умов вибори, по суті, будуть такими, що відбулися, коли в окрузі голосував хоча б один виборець. Вказана ситуація теоретично унеможливує визначення результатів виборів за принципом більшості, що суперечить самому їх сенсу.

Наведене припущення не стосується референдумів, реальність і дійсність яких завжди пов'язані з участю в голосуванні певної кількості громадян, які мають право голосу. За винятком конституційних та деяких інших референдумів, це звичайно половина від складу всього виборчого корпусу. Рішення на таких референдумах може бути ухвалене навіть за підтримки мінімальної кількості виборців у половину плюс один від числа учасників голосування, яке є половиною від загалу зареєстрованих виборців. Така кількість становитиме 25 відсотків плюс один голос від усього виборчого корпусу. «Верхньою» межею простої більшості на відповідних референдумах буде абсолютна більшість, тобто половина плюс один від загальної кількості виборців. Розглянута ситуація адекватно характеризує й ті вибори, юридична дійсність яких зумовлена участю у голосуванні половини виборчого корпусу.

У деяких випадках рішення на референдумах може бути ухвалене на основі простої більшості (більшості від учасників голосування), але при цьому фіксується мінімальне число голосів, які мають забезпечити його ухвалення. Наприклад, у Вірменії рішення на конституційному референдумі вважається ухваленим, якщо його відповідно підтримала більшість від учасників голосування, але не менше ніж третина включених до виборчих списків. Іноді наслідки волевиявлення на референдумі прямо залежать від кількості учасників голосування. В Польщі та Португалії результати референдуму юридично зобов'язують, якщо в ньому брали участь більше половини громадян, які складають виборчий корпус. За інших умов референдум є консультативним, тобто має характер опитування.

Близькою до простої більшості за змістом є категорія відносної більшості. **Відносна більшість** – це кількість учасників відповідного голосування, яка також менша, ніж більшість від загальної кількості всіх, хто має право голосувати або брав участь у голосуванні, але достатня для визначення його результатів. Проте, на відміну від простої більшості, за умов більшості відносної результат визначається не за правилом половини плюс один від учасників голосування, а шляхом порівняння кількості голосів, поданих за різні пропозиції (кандидатури, проекти рішень), які претендували на результативність. Та кількість голосів, яка в такому порівнянні буде більшою, і є відносною більшістю.

Категорія відносної більшості, насамперед, співвіднесена з порядком визначення результатів виборів. Одним з них є мажоритарна виборча система відносної більшості, прийнята на парламентських виборах у Великобританії та в багатьох інших англomовних країнах. За названою системою обирається й половина складу Верховної Ради України згідно із Законом України «Про вибори народних депутатів України» від 18 жовтня 2001 року. Обраним вважається той кандидат, кількість поданих голосів в окрузі за якого є більшою відносно кількості голосів, поданих за інших. Водночас ця кількість може бути меншою, ніж половина плюс один від кількості учасників голосування в окрузі, тобто меншою, ніж проста більшість, вирахована саме від кількості тих, хто голосував.

Правило відносної більшості використовується і в роботі парламенту. Зокрема, парламентськими регламентами іноді передбачене так зване рейтингове голосування, за допомогою якого визначають найбільш прийнятний варіант рішення з усіх запропонованих. При рейтинговому голосуванні депутат здійснює відповідне волевиявлення щодо кожного з варіантів проекту рішення. Більшість, яка підтримала один з цих варіантів, є відносною. Відносною є й більшість у разі так званого альтернативного голосування, коли депутат подає голос лише за один із запропонованих варіантів.

Широко прийнятою на рівні основних законів є категорія абсолютної більшості. Вона, насамперед, співвіднесена з ухваленням певних парламентських рішень та з визначенням результатів деяких референдумів. **Абсолютна більшість** – це кількість депутатів або громадян з правом голосу, яка складає половину плюс один відповідно від загального складу парламенту (палати) або всього виборчого корпусу. До парламентських рішень, які ухвалюються на основі абсолютної більшості, у першу чергу віднесені ті, що за умов змішаної республіканської та парламентарних форм державного правління стосуються затвердження прем'єр-міністра і новосформованого складу уряду та його програми, а також рішення про довіру або про недовіру уряду чи окремим його членам. У багатьох країнах абсолютна більшість є передумовою повторного прийняття закону, попередньо прийнятого простою більшістю. Іноді більшість від складу парламенту необхідна для прийняття органічних або навіть звичайних законів.

За правилом абсолютної більшості в ряді парламентарних республік обирають главу держави – президента. У ФРН для цього потрібне рішення, ухвалене більшістю від складу спеціальної колегії (федеральних зборів). Якщо такої більшості не буде, президента обирають за правилом відносної більшості. В Латвії для обрання президента необхідна більшість саме від складу парламенту. В Туреччині президент обирається парламентом на основі більшості у дві третини від його складу, але в разі невдалого результату для його обрання достатньо абсолютної більшості. Подібний характер мають вибори президентів в Естонії, Італії та деяких інших країнах.

Абсолютна більшість зазвичай є підґрунтям ухвалення рішень на референдумах щодо внесення змін до основних законів або на конституційних референдумах. Більшістю від усього виборчого корпусу мають бути ухвалені рішення на деяких інших референдумах, що мають суттєву значимість. Наприклад, у Хорватії конституційно передбаченим предметом такого референдуму є об'єднання в союз з іншими державами. Як мінімум, абсолютної більшості потребує ухвалення змістових рішень установчими зборами у процесі розробки та прийняття конституцій.

Згідно з Конституцією України абсолютна більшість, або більшість від конституційного складу Верховної Ради України, необхідна для прийняття законів, постанов та інших актів, крім конституційно передбачених випадків (стаття 91). Окремо застережено, що така сама більшість потрібна для прийняття або ухвалення рішення про проведення закритого засідання парламенту (частина перша статті 84), для прийняття резолюції недовіри Кабінетові Міністрів України (частина перша статті 87), для прийняття рішення про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я (стаття 110), для ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (частина перша статті 111), для надання згоди Президенту України на призначення Прем'єр-міністра України (частина друга статті 114), для затвердження Конституції Автономної Республіки Крим (частина перша статті 135), для попереднього схвалення законопроекту про внесення змін до розділів II, IV–XII, XIV–XV Конституції України (стаття 155).

Загальноприйнятою в теорії та практиці конституційного права є категорія кваліфікованої більшості, яка найбільшою мірою характеризує діяльність парламенту. **Кваліфікована більшість** у парламентській роботі – це визначена конституцією або законом і необхідна для ухвалення певних рішень кількість депутатів, яка звичайно перевищує кількість, що складає абсолютну більшість. В одних випадках вимога кваліфікованої більшості має забезпечувати сталість рішень, в інших – вона засвідчує вагу таких рішень, зумовлену не тільки їх змістом, а й ускладненою процедурою ухвалення.

Кваліфікована більшість для багатьох випадків встановлена у дві третини від складу парламенту (палати). У республіках, де президент наділений широкими повноваженнями, саме на основі такої більшості долається вето на прийнятій парламентом закон. Згідно з конституціями Греції, Естонії, Італії, Туреччини та Угорщини кваліфікованої більшості у дві третини від складу парламенту потребує рішення щодо обрання президента парламентом чи спеціальною колегією. Відповідну більшість покладено в основу ухвалення парламентських рішень у процесі здійснення імпічменту

та інших подібних процедур. У Македонії, Словенії та Хорватії рішення про усунення президента з поста на підставі звинувачення, сформульованого парламентом, ухвалює конституційний суд більшістю у дві третини від його складу. В Єгипті зазначеною більшістю від складу парламенту може бути ухвалено рішення про недійсність мандата обраного депутата, в Македонії – про позбавлення мандата, а у Фінляндії – про припинення або зупинення повноважень депутата. Поширеною є практика внесення змін до конституцій і прийняття конституційних та деяких інших законів на основі більшості у дві третини від складу парламенту. Вимога такої самої більшості встановлена і для інших випадків.

Кваліфіковану більшість також визначено у три п'ятих, три четвертих або навіть у більше число. У Греції більшість у три п'ятих від складу парламенту потрібна для ухвалення рішення про проведення законодавчого референдуму, а в Албанії – для прийняття низки законів. У Словаччині в такий спосіб приймаються конституційні закони, в Литві – вносяться до них зміни. У тій самій Словаччині на основі більшості у три п'ятих від складу парламенту ухвалюються рішення про притягнення президента до відповідальності в конституційному суді. В Азербайджані, Білорусі, Казахстані й Туреччині рішення парламенту про дострокове припинення повноважень президента ухвалюється парламентом (верхньою палатою) за підтримки більшості у три четвертих від складу. В Латвії відповідно повторно приймаються закони, офіційне опублікування яких відкладене президентом, а в Росії – конституційні закони у верхній палаті парламенту. Нарешті, в Данії закон про передачу частини суверенних прав міжнародним організаціям має бути прийнятий більшістю у п'ять шостих від складу парламенту.

Нерідко вирахування кваліфікованої більшості передбачене не від складу парламенту, а від кількості учасників засідання, на якому ухвалюється рішення. В Австрії, Бельгії, Португалії, Словенії та Угорщині окремі закони приймаються на основі більшості у дві третини від присутніх на засіданні депутатів або тих, хто брав участь у голосуванні. В Португалії такою ж більшістю долається вето президента на закони про внесення змін до конституції. В Австрії, Словенії та Угорщині голоси двох третин від присутніх на засіданні забезпечують прийняття парламентського регламенту, в Японії – позбавлення депутата повноважень. Більшості у три п'ятих від присутніх в Чехії потребує прийняття деяких законів. У Фінляндії більшістю у три четвертих від присутніх (що голосували) ухвалюється рішення про необхідність висунення звинувачення проти президента. В усіх цих та інших випадках визначення відповідної більшості зумовлене наявністю кворуму.

Згідно з Конституцією України кваліфікована більшість у дві третини від загально-го (конституційного) складу Верховної Ради України передбачена для прийняття законів щодо Великого Державного Герба України, слів Державного Гімну України, опису державних символів України та порядку їх використання (стаття 20), для подолання вето Президента України на прийняті парламентом закони (частина четверта статті 94), для прийняття рішення про звинувачення Президента України за змістом процедури імпичменту (частина п'ята статті 111), для прийняття попередньо схваленого парламентом закону про внесення змін до розділів II, IV–XII, XIV–XV Конституції України (стаття 155) і для прийняття закону про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України, який має бути затверджений всеукраїнським референдумом (частина перша статті 156). З другого боку, згідно з частиною шостою статті 111 рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу.

У вітчизняній політологічній і навіть юридичній літературі іноді для позначення кваліфікованої більшості вживається термін «конституційна більшість». Цей термін не є коректним, адже вимога кваліфікованої більшості для ухвалення рішень може бути сформульована не тільки в Конституції України. Водночас Конституція України передбачає кваліфіковану більшість у дві третини від складу Верховної Ради України не тільки для внесення змін до самого Основного Закону, а й, як зазначалось, у деяких

інших випадках. При цьому сама кваліфікована більшість встановлена не тільки у дві третини, а й у три четвертих від складу парламенту.

ВЕТО – в конституційному праві це, насамперед, відмова глави держави санкціонувати або підписати і оприлюднити прийнятий парламентом, але такий, що не набув чинності, закон і повідомити про це парламент з викладенням відповідних причин. Документальною формою вето є спеціальне застереження, зафіксоване на тексті закону (абсолютне вето), або письмове звернення чи послання, яке глава держави адресує парламенту (відкладальне вето). Правом, або повноваженням, вето в багатьох федераціях наділений не тільки глава держави, а й посадові особи, які здійснюють подібні функції в суб'єктах (губернатори штатів у США, президенти республік та глави виконавчої влади в інших суб'єктах Російської Федерації тощо). Процедура вето передбачає певні строки вчинення дій за її змістом.

Термін «вето», як правило, не міститься в конституціях і має характер наукової категорії. Водночас він вживається для позначення відповідних повноважень президента в основних законах Португалії, Туркменістану, України та деяких інших держав. Зокрема, пунктом 30 частини першої статті 106 Конституції України встановлено, що Президент України має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України.

Генезис сучасного права вето пов'язаний з державною практикою за феодалних часів, насамперед Англії. Спочатку англійський парламент, як і інші станово-представницькі установи європейських держав, не стільки брав участь у правотворчості (законотворчості), скільки порушував перед королем питання про видання правових актів. Якщо король погоджувався з викладеними у парламентській петиції аргументами, то видавав відповідний акт – статут, хоча при цьому він не був пов'язаний винятково петицією. На початку XVI століття така практика була змінена, і пропозиції парламенту набули форми проектів конкретних актів, які король міг схвалити або відхилити, але не змінити. Ці проекти стали називати біллями, а акти, що приймали палати і санкціонував король, – статутами. Водночас була прийнята формула «парламент – це палати і король», яка засвідчувала, що статут, по суті, вважався і актом короля. Наведена формула щодо визначення законодавчої влади в різних формулюваннях зафіксована і в деяких сучасних конституціях. Сама ж санкція, згідно з якою король шляхом підписання в урочистій формі схвалював та оприлюднював прийнятий палатами білля, як і відмова в її наданні, здійснювалась на основі так званої прерогативи монарха, тобто права його вільного вибору. З часом відмова санкціонувати прийнятий палатами статут стала називатися вето.

Прерогативна природа правомочності монарха застосовувати вето зумовила його абсолютний характер. Абсолютне вето глави держави означає його несхвалення (незатвердження) прийнятого парламентом акта (закону), що спричиняє неможливість набуття ним чинності. Парламент не має повноважень подолати таке вето, і воно практично є остаточним. У зв'язку з цим абсолютне вето іноді визначають і як *резолютивне вето*. У процесі державної еволюції, яка супроводжувалась утворенням нових форм правління, зокрема конституційної (обмеженої) і згодом парламентарної монархій, природа і характер вето поступово змінювались.

Попри те, що в XIX столітті згідно з конституціями європейських монархій право вето здебільшого не було визначене і розглядалося саме як прерогативна правомочність, воно набуло ознак повноваження монарха як глави держави, яке здійснювалось за умов побудови державного механізму на засадах «поділу влади». Вето почали трактувати як важіль стримування виконавчою владою, главою якої вважався монарх, влади законодавчої. Його характеризували і як певне відображення політичної (а іноді й юридичної) відповідальності глави виконавчої влади за застосування законів, як спосіб забезпечити монарху роль не просто «пасивного зняряддя» у виконанні законів, а важливого чинника в організації і здійсненні державної влади. Наведені аргументи водночас сприяли запровадженню інституту відкладального вето. З другого боку, ви-

знання за монархом як главою виконавчої влади політичної відповідальності за застосування законів зумовило те, що право вето вважали виключним правом (*jus reseratum*) монарха, реалізація якого не потребувала контрасигнування з боку уряду.

Проте вже в XIX столітті абсолютний характер вето монарха не виглядав імперативом. Спочатку деякими конституціями був установлений строк, протягом якого монарх мав реалізувати відповідне право. По закінченні такого терміну вето не могло бути застосоване. Згідно з Конституцією Норвегії 1814 року, чинною і сьогодні, вето, по суті, набуло відкладального характеру. Для його подолання закон, щодо якого королем застосоване вето, має бути прийнятий парламентом двох наступних скликань, причому відповідні засідання мають бути віддалені одне від одного щонайменше двома сесіями. У такому випадку закон набирає чинності навіть без королівської санкції. Спочатку король Норвегії, як і деякі інші європейські монархи, реалізовував право вето за власним правом, але згодом його здійснення було фактично уможливлене контрасигнуванням з боку уряду.

Сьогодні за умов парламентарно-монархічної форми правління абсолютне вето втратило реальне значення і здійснення такого права монарха залежить від волевиявлення уряду та його глави. Водночас уряд спирається на депутатську більшість у парламенті і у такий спосіб здатний контролювати зміст законотворчості, що перетворює ймовірність застосування вето в умовність. У Великобританії право вето останній раз було реалізоване ще на початку XVIII століття, що, зокрема, стало свідченням еволюції форми державного правління. В наші дні право абсолютного вето, залишаючись номінально складовою прерогативи монарха в деяких європейських країнах, у парламентарних монархіях в цілому є так званою конституційною фікцією.

Сучасною версією історичного інституту вето є відкладальне вето. **Відкладальне (суспензивне або відносне) вето** означає несхвалення главою держави (президентом) прийнятого парламентом закону і тим самим – відкладення набирання або створення певних передумов ненабирання ним чинності. Таке вето є альтернативою промульгації, тобто підписання закону президентом та його оприлюднення. Про це свідчить і той факт, що воно може бути застосоване у строк, конституційно визначений для промульгації закону. У випадку застосування відкладального вето парламент може або погодитися з міркуваннями президента і проголосувати закон з їх урахуванням, або подолати вето, повторно розглянувши і прийнявши закон у його первинній редакції і, як правило, за звичайною процедурою, але нерідко на основі більшого числа голосів «за», ніж при першому відповідному голосуванні. В разі неподолання вето закон вважається неприйнятним (таким, що не відбувся). У Конституції України інститут відкладального вето становлять окремі положення частини другої статті 94.

Вперше відкладальне вето було передбачене Конституцією США 1787 року. Відповідно до розділу сьомого статті I президент може або схвалити і підписати прийнятий палатами конгресу законопроект (білль), що забезпечить останньому статус закону, або повернути його із своїми запереченнями в ту палату, де він був ініційований. Якщо після повторного розгляду законопроекту палата приймає його більшістю у дві третини від складу, він передається разом із запереченнями президента в іншу палату, яка також здійснює повторний розгляд. У разі прийняття законопроекту більшістю у дві третини від складу й цієї палати, він стає законом без підписання президентом. Таким чином, після подолання вето не виникає необхідності всупереч первісному волевиявленню президента підписувати, по суті, не схвалений ним акт. Цікаво, що згідно з Конституцією США відповідний акт стає законом лише після набрання ним чинності. Згідно з частиною першою статті 94 Конституції України закон існує (хоча і не набрав чинності) вже після його прийняття Верховною Радою України і до направлення його Президентові України для підписання та офіційного оприлюднення.

Конституцією США встановлено, що в разі, якщо переданий президенту для підписання законопроект не буде повернений протягом десяти днів (за винятком неділі), він стає законом так, якби був підписаний президентом. Наведене положення створює додаткові можливості для президента у вираженні його ставлення до прийнятого парла-

ми законопроекту. Відповідна ситуація може виникати з різних причин, й іноді вона характеризується як «кваліфіковане мовчання» президента. Названою статтею Конституції США також передбачено, що законопроект не стає законом, якщо через перенесення засідання він не міг бути повернений до конгресу. За таких умов, а також коли вказаний десятиденний строк перерваний у зв'язку із закінченням сесії конгресу, президент може утриматися від підписання законопроекту і останній вважатиметься відхиленим. Подібне відхилення законопроекту, спричинене відповідною бездіяльністю президента, в американській конституційній теорії визначається як «кишенькове вето» (pocket veto). В наші дні практика «кишенькового вето» отримала негативну кваліфікацію: в 70–80 роки ХХ століття окремі суди визнали її неконституційною.

До особливостей вето президента США належить й те, що його об'єктом є всі законопроекти, а також резолюції, рішення тощо, які приймаються спільно палатами конгресу. При цьому президент може не ухвалити і повернути на повторний розгляд законопроект або інший відповідний акт в цілому, хоча заперечуватиме лише окремі його положення. Таке вето в конституційній теорії визначене як загальне. Загальність вето зумовлює той факт, що, реалізуючи зазначене повноваження стосовно конкретного законопроекту, президент нерідко відхиляє й прийнятні для нього положення, які містять цей законопроект. Звідси у парламентській практиці досить звичайним є включення до бажаного для президента законопроекту доповнень, які у вигляді окремого акта не були б ним схвалені. Такі доповнення мають неофіційну назву «вершника» (rider).

Відмінним від загального є *часткове*, або *вибіркове*, *вето* разом із загальним запроваджене конституціями, насамперед, ряду президентських республік Латинської Америки. У такий спосіб президент може не ухвалити і повернути до парламенту й окремі положення прийнятого закону, які повторно розглядаються і голосуються. Часткове вето є більш гнучким засобом участі президента у законотворенні: воно забезпечує йому можливість вибірково реагувати на закон, по суті, зберігаючи прийнятні положення. Часткове вето, зокрема, передбачене Конституцією Білорусії. У ній також встановлено, що, застосувавши вето, президент водночас підписує закон, який набирає чинності за винятком тих положень, які ним заперечуються. Такий підхід є нехарактерним для світової практики вето.

Теоретики американського конституціоналізму ще у ХІХ столітті віднесли право вето президента до системи стримувань і противаг і розглядали як її важливий елемент. За прикладом США інститут відкладального вето був сприйнятий авторами основних законів інших президентських республік. За умов президентсько-республіканської форми державного правління право вето й сьогодні характеризує взаємовідносини законодавчої та виконавчої влади. Воно вважається ефективним стримуванням або противагою законодавчій владі (на прикладі США – конгресу) з боку влади виконавчої (президента). Право вето виділяють серед інших елементів системи стримувань і противаг як засіб своєрідного компетенційного вторгнення президента у сферу повноважень конгресу. Характерно, що відповідне право (повноваження) президента визначене в статті Конституції США, присвяченій конгресу.

Історично відкладальне вето є однією з характеристик президентської республіки як форми державного правління, зумовленою саме відповідним трактуванням «поділу влади». Проте інститут відкладального вето не можна асоціювати виключно з системою стримувань і противаг. Право вето, навіть за умов президентської республіки, є повноваженням президента не тільки як носія виконавчої влади, а й як глави держави. Така оцінка зумовлена генезисом вето, природою відповідної правомочності монарха за феодальних часів з урахуванням її подальшої еволюції. За умов інших форм правління наявність у президента або монарха права вето засвідчує зміст його статусу, насамперед як глави держави. І лише коли глава держави реально поєднаний з виконавчою владою, інститут відкладального вето необхідно розглядати, у першу чергу, в контексті взаємозв'язків виконавчої та законодавчої влади.

У теорії конституційного права іноді розрізняють право відкладального вето і право на вимогу про власне повторний розгляд парламентом прийнятого закону. Головною відмінністю вважається те, що подолання вето передбачає повторне прийняття закону парламентом в його первинній редакції, але вже на основі абсолютної або кваліфікованої більшості голосів, а при власне повторному розгляді закону парламент ще раз згідно із загальною процедурою проводить відповідне обговорення і голосування. При цьому таке голосування стосовно поверненого на власне повторний розгляд закону, як і вперше при його прийнятті, буде позитивним за умови підтримки тієї ж простої більшості голосів.

Прихильники зазначеного розмежування відкладального вето і вимоги власне повторного розгляду закону зазначають, що вето є засобом активної участі президента в законодавчому процесі і може навіть відіграти вирішальну роль щодо його результатів, а відповідна вимога лише спричиняє більшу ретельність у парламентському законотворенні. За будь-яких умов президент, реалізуючи зазначені повноваження, спонукає парламент вчинити певні дії стосовно вже прийнятого закону, який в тій чи іншій формі з різних причин не був схвалений главою держави. Існують й інші подібності між відкладальним вето і вимогою про власне повторний розгляд парламентом прийнятого закону, які засвідчують їх спільний генезис і віднесеність до одного явища, узагальнено визначеного як вето глави держави.

Порядок подолання вето президента на прийнятий закон і, насамперед, визначення більшості при його повторному голосуванні у парламенті значною мірою зумовлені формою державного правління. В парламентарних республіках для позитивного повторного голосування закону достатньо простої більшості голосів. Однак в Албанії та Греції таке голосування має бути забезпечене абсолютною більшістю голосів членів парламенту. Абсолютна більшість голосів за подолання вето також передбачена конституціями Вірменії, Литви та Португалії, які запровадили різновиди змішаної республіканської форми правління. Прикметно, що Конституцією (Основним Законом) України 1978 року із змінами та доповненнями передбачалось, що при повторному розгляді Верховною Радою України закону, поверненого «із зауваженнями» Президентом України, вето долається шляхом прийняття закону «більшістю голосів від фактичної кількості народних депутатів, повноваження яких визнані і не припинені достроково в установленому законом порядку» (стаття 104). Водночас конституційний текст містив сам термін «відкладальне вето», що було чи не винятком у конституційній практиці.

В інших країнах із змішаною республіканською формою державного правління та у президентських республіках вето долається на основі кваліфікованої більшості голосів звичайно у дві третини від складу парламенту. Зокрема, таке положення містить частина четверта статті 94 Конституції України. У Монголії та Кореї відповідна більшість вираховується від кількості присутніх на засіданні парламенту. В Грузії при повторному голосуванні поверненого президентом закону позитивною є його підтримка трьома п'ятими від загальної кількості депутатів, а у Польщі навіть трьома п'ятими від кількості присутніх на засіданні, яка має складати кворум. Водночас в Азербайджані для подолання вето на деякі закони передбачена більшість у три четверти від складу парламенту. Існує загальна закономірність: чим ширші повноваження президента, тим більша кількість голосів «за» визначена для повторного прийняття парламентом закону, не схваленого президентом.

Своєрідний характер має вето, передбачене Конституцією Казахстану. В разі його застосування на спільному засіданні палат парламенту, яке має бути проведене протягом місяця після формулювання заперечень президента щодо закону або його окремих положень, проводяться повторне обговорення і голосування. Недотримання цього строку означатиме прийняття заперечень президента. Якщо парламент не в змозі подолати вето (на основі більшості у дві третини від загальної кількості членів кожної з палат), закон вважається неприйнятим або прийнятим у редакції, запропонованій президентом. Тим самим, на відміну від практики інших держав, вето президента

набуває ознак позитивної правотворчості на заміну парламентського законотворення. У такий спосіб глава держави отримує можливість підняти законотворення, а не впливати на його результати, що ставить під сумнів реальність задекларованого принципу «поділу влади».

Як зазначалось, відкладальне вето є альтернативою підписання президентом прийнятого парламентом закону і його оприлюднення. Конституціями зазвичай встановлений строк, протягом якого президент має (може) підписати закон або може застосувати вето. Загальним призначенням цього строку є забезпечення главі держави можливості для оцінки прийнятого парламентом закону і для реалізації його відповідних повноважень на завершальних стадіях законотворчого процесу. Зазначений строк звичайно становить проміжок часу до трьох тижнів. Наприклад, у Грузії, Литві і США це 10 днів, у Португалії – 12, в Білорусії, Естонії та Росії – 14, у Болгарії, Молдові, Туреччині, Угорщині, Україні, Чехії, Франції та ряді інших країн – 15, в Румунії – 20, в Азербайджані, Вірменії та Польщі – 21 день після отримання президентом закону. Разом з тим, у Греції такий строк дорівнює 30 дням. У Латвії визначено різні строки для оприлюднення прийнятого парламентом закону і для повернення його на повторний розгляд: відповідно 21 день і 7 днів після прийняття закону.

За загальним правилом президент, застосувавши вето і повернувши до парламенту закон, формулює мотиви своїх дій. У конституціях ці мотиви, за деякими винятками, не визначаються, проте вони, як правило, містять певні застереження щодо їх документальної фіксації. Так, Президент України повертає закон до Верховної Ради України для повторного розгляду «зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями» (частина друга статті 94 Конституції України). В Азербайджані, Білорусії, США президент відповідно діє «із запереченнями», в Болгарії і Португалії – «з обґрунтуванням», у Вірменії – «із запереченнями або пропозиціями», в Грузії та Угорщині – «із зауваженнями», в Греції – «виклавши причини», в Латвії і Польщі – «з вмотивованою пропозицією», в Кореї та Чехії – «з поясненнями» тощо.

Існує думка, що застосування президентом вето може бути зумовлене лише суто формально-юридичними причинами, зокрема невідповідністю прийнятого закону конституції або його колізійністю щодо чинних законів. Однак практика світового конституціоналізму свідчить, що мотиви застосування вето звичайно пов'язані з оцінкою президентом закону з позицій доцільності. У такий спосіб інституту відкладального вето надається більш широке значення, а саме право вето забезпечує президенту можливість бути не просто «контролером» конституційності або системності у законотворчості, а реальним учасником законодавчого процесу.

Як зазначалось, відкладальне вето долається шляхом повторного прийняття парламентом поверненого президентом закону, але нерідко на основі іншої більшості, ніж при першому відповідному голосуванні. На відміну від США, у багатьох країнах президент повинен підписати повторно прийнятий закон. Тим самим, по суті, робиться акцент на факті подолання вето і на домінуючій ролі парламенту в конкретному епізоді законотворення. Конституції нерідко встановлюють строк після подолання вето і одержання президентом закону для його підписання та оприлюднення, який є порівняно скороченим. Зокрема, якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати і офіційно оприлюднити протягом десяти днів (частина четверта статті 94 Конституції України). Згідно з Рішенням Конституційного Суду України у справі щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України від 7 липня 1998 року перебіг строків, визначених статтею 94 Конституції України, має здійснюватися в календарних днях. Відповідний десятиденний строк встановлено також у Греції, в Румунії та Португалії він становить 8, у Болгарії, Казахстані, Польщі і Росії – 7, в Білорусії, Вірменії та Угорщині – 5 днів.

Проте право відкладального вето не є універсальним повноваженням глави держави за умов республіканських форм державного правління. Зокрема, в Австрії, Ірландії,

Ісландії, Словенії та ФРН президент не уповноважений повертати закон на повторний розгляд до парламенту. З другого боку, в деяких з цих країн глава держави має певні повноваження, які є своєрідними заміниками права вето. Так, в Ірландії президент може у визначений строк і до підписання передати прийнятий парламентом закон до верховного суду на предмет встановлення його конституційності. На відміну від інших країн, де президент може відповідно звертатися до органу конституційної юрисдикції, тут таке повноваження передбачене не як додаток до права вето, а фактично як його заміна. Замінником права вето, по суті, є й повноваження президента Ісландії відхилити переданий йому на схвалення закон. У такому випадку закон набирає чинності, але питання збереження ним сили виноситься на референдум. Наслідком негативних результатів голосування є припинення дії цього закону.

У Латвії президент може вимагати повторного розгляду закону в парламенті, а також затримати оприлюднення закону строком на два місяці. Більше того, він зобов'язаний затримати оприлюднення за вимогою депутатів, що складають третину від їх загальної кількості. Відповідний закон виноситься на референдум за вимогою десятої частини виборчого корпусу. Референдум не проводиться, якщо протягом зазначеного строку парламент повторно проголосує закон на основі більшості у три четвертих від його складу.

Відповідно до загального правила, об'єктом вето не можуть бути закони про внесення змін до конституцій, або так звані конституційні поправки. Це пов'язано з тим, що поправки після набрання чинності стають інтегральною частиною основного закону, який в теорії характеризується як акт первинної, установчої влади, а не «встановленої» самою ж конституцією влади законодавчої. При цьому внесення змін до конституцій звичайно є більш складним процесом (наприклад, з проведенням референдуму), ніж подолання вето, і тому повторний розгляд поправок не має сенсу.

Тому в більшості країн глава держави об'єктивно повинен підписати і оприлюднити будь-який закон про внесення змін до конституції. У Македонії, Словенії, Хорватії та Югославії зміни до конституції оголошує парламент, що означає набрання ними чинності, в Греції парламент вводить їх у дію спеціальним голосуванням. З другого боку, в деяких країнах в основних законах прямо передбачене право (повноваження) президента повернути прийняту парламентом конституційну поправку на повторний розгляд. Так, у Грузії вето президента на закон про внесення змін до конституції долають шляхом повторного прийняття більшістю у дві третини від загальної кількості депутатів, що є більш складною процедурою порівняно з тією, що застосовується до звичайних законів. У Вірменії та Туреччині в разі прийняття парламентом відхиленої президентом конституційної поправки на основі тієї самої більшості у дві третини президент може винести відповідний закон на референдум. Однак подібна участь президентів у процесі конституційної нормотворчості є нехарактерною з огляду на теорію і практику світового конституціоналізму.

В Конституції України питання про наявність права вето Президента України щодо конституційних поправок прямо не вирішене. Зокрема, у розділі XIII «Внесення змін до Конституції України» таке право не передбачене. Водночас повноваження Верховної Ради України вносити зміни до Конституції України і приймати закони встановлені у різних пунктах частини першої статті 85 Основного Закону, що засвідчує не тільки різний характер цих повноважень, а й різну природу актів, прийнятих в їх реалізацію. До того ж за змістом права вето, визначеним Конституцією України, при повторному розгляді закону парламентом вимагається інша більшість, аніж при його «первинному» прийнятті. Саме в цьому головна особливість відповідного конституційного інституту в Україні.

З ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

СВІТОВА КОНСТИТУЦІЙНА ЮСТИЦІЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: СПЕЦІАЛЬНІ КОНСТИТУЦІЙНІ СУДИ

О. Мироненко,

доктор філософських наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

(Продовження)

Найвизначнішою ознакою не лише європейської, а й усієї світової конституційної юстиції у роки між двома світовими війнами стало відновлення на Старому континенті і виникнення в Азії та Америці європейської моделі судового конституційного контролю, започаткованого у 1831 році у Саксонії та Ольденбурзі і теоретично обгрунтованого у 1902–1905 роках у проектах видатного чернігівського правознавця І. Петрункевича та працях нащадка відомого козацького роду професора М. Лазаревського. Вже у 20-х роках і пізніше її удосконалювали Г. Кельзен та інші мислителі.

Естафету цієї моделі конституційної юстиції відразу ж після завершення світової бійни між державами Антанти і Четверного союзу підхопили Австрія і Чехословаччина. У світовій літературі аж до початку III тисячоліття так і не було усунуто поширену помилку щодо дійсного пріоритету в обгрунтуванні ідеї спеціального конституційного суду. Залишається спірним і питання стосовно першості створення у XX столітті таких судів. Ось чому насправді європейську (континентальну, саксонську, петрункевічівську) модель називають і австрійською (кельзенівською), і чеською. Причиною останньої розбіжності, на наш погляд, є те, що в Австрії першим був ухвалений закон про конституційний суд (25 січня 1919 року), а Федеральний конституційний закон унормував його створення лише першого жовтня 1920 року (статті 89, 137–148). У чехословацькій Конституційній хартії таке саме конституційне положення набрало чинності того ж року дещо раніше – 29 лютого 1920 року, але спеціальний закон про конституційний суд від 9 березня 1920 року на той час вже діяв.

Значення чехословацької системи конституційної юстиції 20-х років полягає не лише у тому, що її невід'ємною ланкою став спеціальний новітній конституційний суд, а й в тому, що факт піонерського запровадження останнього у XX столітті дозволив іменувати європейську модель конституційної юстиції ще й чеською. Ця система стала визначальною віхою і в історії вітчизняної практики правової оборони основного закону. Адже саме Підкарпатській Україні, яка увійшла до складу Чехословаччини, пощастило завоювати беззаперечний пріоритет у реальному застосуванні положень про новітній конституційний суд серед не тільки всіх українських земель, а й територій, які пізніше об'єдналися у Радянський Союз.

Після 400-річного гноблення Габсбурзькою імперією чеський і словацький народи під проводом своїх лідерів Т. Масарика та Е. Бенеша, подолавши дуже сильні на той час панславістські прагнення і скориставшись підтримкою Антанти, 14 листопада 1918 року проголосили незалежність і створили, мабуть, найдемократичнішу тоді у світі державу. Перший її уряд очолив К. Крамарж, а першим президентом був обраний Т. Масарик (з грудня 1935 року – Е. Бенеш).

Що ж стосується піонерського новітнього конституційного суду, то у першій Конституції Чехословаччини від 13 листопада 1918 року, ухваленій Народним комітетом, про нього не згадувалось. Вищий політичний конституційний контроль зосереджувався за її приписами у Народному зібранні, що було утворене шляхом розширення складу Народного комітету спочатку до 256, а згодом – до 270 депутатів, у президента з досить вузькими повноваженнями та уряду з 17 міністрів. Саме зусиллями останнього, оскільки проект майбутньої конституції розроблявся чи не виключно міністерством внутрішніх справ, і з'явився новітній Конституційний суд Чехословаччини. Пріоритет у його появі належить і членам коаліційного національного уряду В. Тусара, до складу якого входили чеські республіканці (аграрії), соціал-демократи, народні соціалісти (партія Е. Бенеша) та німецькі соціал-демократи. Діяв цей суд на підставі параграфів 2 і 3 Вступного закону до Конституційної хартії Чехословацької республіки від 29 лютого 1920 року, параграфів 20 і 54 названої Хартії та зазначеного вище спеціального закону про Конституційний суд від 9 березня 1920 року. Останній складався із 7 членів, з яких голова і двоє суддів призначалися довічно президентом з числа кандидатів, визначених Палатою представників, Сенатом і Русинським сеймом (Сеймом Підкарпатської Русі), двоє делегувалися Верховним судом і ще двоє – Вищим адміністративним. Конституція забороняла членам Конституційного суду одночасно бути депутатами парламенту. Його юрисдикції підлягала перевірка законів, ухвалених Національними зборами Чехословаччини або Сеймом Підкарпатської Русі, на предмет їх відповідності Конституції Чехословаччини, а також актів спеціального Комітету, який створювався з 16 депутатів Палати представників та 8 сенаторів на міжсесійні періоди чи на випадок розпуску парламенту. Суб'єктами звернень до Конституційного суду могли бути Палата представників, Сенат, Русинський сейм, Вищий суд, Вищий адміністративний суд та Виборчий суд. Цікавим для історії світової конституційної юстиції було й положення про те, що повноваження Суду не могли поширюватися на закони, ухвалені три й більше років тому. Для рішення про неконституційність акта вимагалось 5 голосів суддів. Обов'язки його оприлюднення з детальним викладом відповідних мотивів покладалися на міністра внутрішніх справ. І хоча до 1926 року Конституційний суд Чехословаччини не скасував жодного закону, факт його виходу на європейську юридичну арену має етапне значення для історії світової конституційної юстиції.

Звернемо увагу: оборона Конституції Чехословаччини здійснювалась Верховним, Вищим адміністративним, Виборчим, цивільними, кримінальними і військовими судами. По-перше, § 102 Конституційної хартії надавав їм право перевіряти будь-який закон на предмет відповідності обнародування § 51, тобто процедурі підписання закону президентом, головою уряду і одним з міністрів, а по-друге, при розгляді тієї чи іншої справи будь-який суддя міг ревізувати «законну силу указів уряду». Правовий захист конституційних прав громадян від їх утиску з боку адміністративних органів § 88 Конституційної хартії покладав на Вищий адміністративний суд.

Звичайно, чеська модель конституційної юстиції 20–30-х років складалась не лише з судових форм оборони Конституції Чехословаччини, а й з досить ефективних органів політичного конституційного контролю. Його парламентський різновид здійснювався Національними зборами з двох палат – Палати представників (300 депутатів обирались за пропорційною системою на 6 років) та Сенату (150 сенаторів обирались за таким самим принципом на 8 років). Ландтаги Богемії, Моравії та Силезії розпускалися. Національні збори мали право за спеціальною процедурою вносити зміни до конституційної хартії шляхом прийняття конституційних законів, обирати президента, висувати проти нього звинувачення у порушенні Конституції, оголошувати недовіру урядові, внаслідок якої останній зобов'язаний був виходити у відставку тощо. Контроль за дотриманням Конституції у відповідних напрямках діяльності здійснювали комісії обох палат. За їх вимогою міністр зобов'язаний був особисто з'являтися на засідання палати і відповідати на поставлені запитання. Стосовно конституційного

взаємоконтролю самих палат, то Сенат за такими повноваженнями поступався Палаті представників. Його заперечення щодо законопроекту могли бути відхилені більшістю голосів (3/5 всіх депутатів). Вето ж Палати представників на законопроекти, прийняті Сенатом, мали абсолютний характер.

Президент, обраний Національними зборами на 7 років (не більше, ніж на два терміни поспіль¹), мав право у порядку здійснення конституційного контролю розпускати палати на власний розсуд. Він же скликав, відкривав, відкладав, закривав Національні збори, накладав вето на законопроекти, які не відповідають Конституції, підписував як загальнонаціональні закони, так і закони Сейму Підкарпатської Русі, рішення, ухвалені спеціальним «комітетом 24-х», призначав і звільняв голову уряду, міністрів, встановлював їх чисельність, призначав усіх суддів, окрім 4-х членів Конституційного суду, делегованих Верховним і Вищим адміністративним судом з свого складу, всіх державних службовців і офіцерів, починаючи з 6-го класу, «всіх без винятку професорів вищих учбових закладів», виконував низку інших функцій політичного конституційного контролю. Перед вступом на посаду президент присягав на вірність Конституції «своєю честю і совістю» (§ 65 Конституційної хартії). За відсутності президента такі самі повноваження щодо охорони Конституції мав заступник президента, який обирався парламентом на таких самих засадах, як і президент.

Досить вагомими у сфері політичної та адміністративної конституційної юстиції були й повноваження уряду. Без підпису голови Ради міністрів і одного з міністрів жоден закон не міг набрати чинності. Параграф 46 Конституційної хартії надавав уряду можливість у разі відхилення його законопроекту винести останній на всенародний референдум. У такому випадку рішення про це мало бути ухваленим одностайно. Міністри допускались не лише на засідання кожної з палат Національних зборів, а й до їх трибуни безперешкодно. У той же час тільки уряд ніс відповідальність за акти, дії і навіть заяви президента, а § 79 встановлював, що за порушення Конституції – навмисне чи за грубим упущенням – голова Ради міністрів і міністри підлягають кримінальній відповідальності перед судом Сенату.

Конституція Чехословаччини 1920 року має залишитись в історії світової конституційної юстиції ще й як такий з основних законів, що у багатьох статтях, починаючи з першої, наполегливо підкреслював необхідність суворого відповідності законів та інших нормативних актів конституційним приписам. Стаття 1 Вступного закону до Хартії наголошувала: «Закони, які суперечать Конституційній хартії або її частинам і тим законам, що змінюють чи доповнюють її, неконституційні». Стаття 9 цього ж Закону доповнювала цей припис: «...Постанови, які суперечать Конституційній хартії і республіканській формі правління, стають недійсними. Те ж саме стосується всіх колишніх конституційних законів, навіть якщо окремі їх положення не перебувають у прямій суперечності з конституційними законами Чехословацької республіки». Параграф 46 Конституційної хартії забороняв проведення референдумів щодо урядових законопроектів, які передбачали зміни чи доповнення до Конституції або її окремих частин, а § 55 спеціально наголошував: «Урядові укази можуть оприлюднюватися... лише у межах цього закону (тобто Конституції – О. М.)»².

Під тиском німецького нацизму у 30-х роках повноваження уряду Чехословаччини у сфері політичної та адміністративної конституційної юстиції стали стрімко зростати, часто з явним порушенням приписів Конституції. Насамперед це стосувалось обмеження громадянських свобод, особливо свободи друку, свободи союзів і зібрань, скасування принципів незмінності суддів, дозволу на розпуск політичних партій³ тощо.

¹ Виняток робився для Т. Масарика, який фактично обирався довічно. Лише у грудні 1935 року він подав у відставку за станом здоров'я (помер у 1937 році).

² Конституція Чехословацької республіки (29 лютого 1920 року) // Конституції буржуазних стран. – М.-Л., 1936. – Том II. – С. – 12, 13, 21, 25.

³ Йдеться про закони від 9 червня, 10 і 12 липня, 25 жовтня 1933 р., 10 липня 1934 р. та ін.

Що ж стосується Австрії, то, як і Чехословаччина, вона теж народилась на уламках Габсбурзької імперії і стала незалежною парламентарною республікою. Першого жовтня 1920 року тут було ухвалено Союзний конституційний закон, який став політичним і правовим наслідком поразки соціал-демократів, ліквідації системи австрійських рад і перемоги у квітні 1920 року християнсько-соціальної партії. Конституція вибудовувала досить ефективну систему політичної, адміністративної і судової федеральної конституційної юстиції¹. На верхівці першого з її різновидів перебував законодавчий орган – парламент, який складався з Національної ради (нижня палата) та Союзної ради (верхня палата). Національна рада, де особливо важливу роль у парламентському контролі відігравала головна комісія, обиралась на основі пропорційного представництва усім населенням, ухвалювала закони, визначала кандидатуру на посаду президента, формувала уряд. Союзна рада складалась із репрезентантів земельних ландтагів і користувалась правом наступного політичного конституційного контролю. Але вето Союзної ради могло бути подоланим після повторного прийняття законопроекту Національною радою. Роль президента, який обирався союзними зборами (на спільному засіданні названих вище палат), у політичному конституційному контролі була невеликою: він не мав права розпуску палат, їх скликання, не брав участі у формуванні уряду тощо. На місцях політичний та адміністративний нагляд за дотриманням Конституції 1920 року здійснювали земельні ландтаги, ландгауптмани, земельні уряди, муніципальні ради, бургомістри та інші органи.

Але головним завоюванням і виключно важливим для історії світової конституційної юстиції внеском до неї республіканської Австрії стало практичне формування чіткої системи судового конституційного контролю на чолі з новітнім Конституційним судом. Відразу зазначимо, що Імперський адміністративний суд і раніше інколи брав на себе сміливість визнання неконституційними деяких указів монарха. Але це стосувалося поодиноких справ, які вирішувалися на основі звичаю, і системи не мало.

Стаття 89 Союзного конституційного закону 1920 року забороняла судам загальної юрисдикції перевіряти «дійсність належним чином опублікованих законів». Якщо у того чи іншого суду виникав сумнів щодо можливості застосування адміністративного указу з мотивів протизаконності останнього, він мав призупинити розгляд справи і звернутися до Конституційного суду з клопотанням про скасування такого указу. В разі задоволення клопотання суд загальної юрисдикції був уже повністю «пов'язаний правовою точкою зору Конституційного суду».

Останній відповідно до положень статей 137–142 Конституційного закону розглядав усі майново-правові позови до федерації, земель, общин та союзів общин, які виходили за межі компетенції звичайних чи адміністративних судів, а також розв'язував: а) спори про компетенцію між судами та адміністративними органами; б) спори про компетенцію між Адміністративним судом і всіма іншими судами, між Адміністративним судом і власне Конституційним судом; в) спори про компетенцію між землями та між однією з земель і федерацією; г) спори стосовно протизаконності указів будь-якого органу федерації чи землі; д) питання щодо неконституційності федеральних чи земельних законів; е) протести стосовно виборів президента, Національної ради, Союзної ради, ландтагів земель, позбавлення представницьких мандатів будь-якого з депутатів; ж) звинувачення у правопорушеннях президента, членів федерального уряду, ландгауптманів, їх заступників, членів земельних урядів. Стаття 143 Конституційного закону відносила кримінальне переслідування названих осіб до виключної компетенції Конституційного суду.

Вагомє значення мало надання Конституційному суду повноважень щодо розгляду скарг громадян на акти (рішення чи розпорядження) адміністративних органів (стаття 144) у разі, якщо громадянин вважає, що такими актами порушуються його конституційні права. Але такі скарги приймалися до конституційного провадження тільки у

¹ Треба мати на увазі, що закон про Конституційний суд Австрії побачив світло завдяки до ухвалення Союзного конституційного закону, тобто під час панування в коаліційному уряді соціал-демократів.

випадку їх попереднього проходження через усі судові інстанції. Закони могли визнаватися такими, що не відповідають не лише приписам Конституції, а й міжнародному праву (стаття 145).

Суб'єктами права на конституційне подання визнавалися суди загальної юрисдикції, федеральний чи земельні уряди, одна з палат федерального парламенту, ландтаги земель. Право президента на звернення до Конституційного суду було досить обмеженим. Оскаржити федеральні закони могли лише Верховний, Адміністративний суди чи земельні ландтаги, а закони земель – ще й федеральний уряд. Справи щодо законності указів Конституційний суд міг вирішувати і за власною ініціативою.

Виконання рішень Конституційного суду стаття 146 Конституційного закону покладала чи то на суди загальної юрисдикції, чи то на президента. Останній використовував з цією метою федеральні або земельні державні органи і навіть збройні сили. Постанови Конституційного суду негайно оприлюднювалися і набирали чинності з дня опублікування у разі, якщо сам Конституційний суд не встановлював іншого терміну, який не міг перевищувати шести місяців стосовно нечинності указів або одного року стосовно законів. Обов'язки негайного опублікування рішень Конституційного суду покладалась на федерального канцлера та на відповідних ландгауптманів.

До складу Конституційного суду Австрії входили голова, віце-голова, 12 основних та 6 запасних членів суду. Всі вони призначались президентом: голова, віце-голова, 6 основних і 3 запасних судді – за поданням федерального уряду з числа державних службовців чи професорів юридичних або державно-правових факультетів університетів; 3 основних і 2 запасних судді – за поданням Національної ради; ще 3 основних і один запасний суддя – за поданням Союзної ради. Звернемо увагу: подання палат парламенту мали вноситись тричі без будь-яких змін. Трое основних і двоє запасних суддів у складі Конституційного суду в обов'язковому порядку не могли бути мешканцями Відня.

Всі члени Конституційного суду повинні були мати закінчену освіту «з питань права і держави» та обіймати не менше десяти років «спеціальні посади, які вимагають вказаної кваліфікації». Заборонялося включати до складу Конституційного суду членів федерального чи земельних урядів, депутатів парламенту чи ландтагу (навіть у випадку їх відмови від представницького мандата), службовців або інших функціонерів політичних партій. Вікова межа перебування на посаді судді Конституційного суду встановлювалась у 70 років. Відповідно до стаття 147 Конституційного закону така межа вважалась досягнутою 31 грудня того року, коли судді виповнилося 70 років. Суддя Конституційного суду (як основний, так і запасний) міг і достроково бути позбавлений посади у випадку, коли він «залишить без уваги три послідовні виклики на засідання Суду без задовільного пояснення» (частина сьомою статті 147).

Порівняльний аналіз складеного професором Віденського університету Г. Кельзенем Союзного конституційного закону 1920 року (до 1929 року був і суддею Конституційного суду Австрії) та проекту Основного державного закону Російської імперії 1905 року чернігівського земця І. Петрункевича та його однодумців свідчить, що стосовно основ запровадження спеціального судового конституційного контролю перший у багатьох аспектах поступається другому.

У російському проекті наголошувалось, що Верховний суд є інстанцією, спеціально призначеною для охорони конституції від порушень і для її офіційного тлумачення. В австрійській конституції такі приписи відсутні, а про функцію Конституційного суду тлумачити Основний закон взагалі не згадується. І. Петрункевич надавав «своєму» Верховному суду не тільки право визнавати неконституційними закони та підзаконні акти державних влад, а й право скасовувати судові вироки, засновані на неконституційних актах. Г. Кельзен позбавляв «свій» Конституційний суд таких повноважень.

Верховний суд І. Петрункевича мав діяти за принципом фактично нічим не обмеженого права громадян і громадських закладів на конституційну скаргу. Конституційна юстиція Г. Кельзена таке право не відкидала, але супроводжувала його реаліза-

цію цілою низкою попередніх умов. Австрійський професор і Конституційний закон 1920 року ігнорували одну із загальноновизнаних істотних ознак судової влади, наділяючи Конституційний суд правом порушувати справи за власною ініціативою. Чернігівський правознавець цей принцип враховував, забороняючи Верховному суду скасовувати акти інших державних органів «по собственному почину», оскільки таке право «створювало б для цього суду можливість активного втручання у політичне життя країни, позбавило б його характеру суто судового органу»¹.

В багатьох інших правових аспектах концепції судового конституційного контролю Г. Кельзена співпадали з широко опублікованим (у тому числі в перекладах Б. Кістяківського у Парижі та інших європейських столицях) за 15 років до появи австрійського Конституційного закону проектом російської конституції, хоча жодного посилання на І. Петрункевича або його товаришів по «Союзу визволення» у роботах віденського правознавця не було знайдено. Мабуть, саме тому безспірний пріоритет в обґрунтуванні найдосконалішої новітньої моделі спеціального судового конституційного контролю І. Петрункевич втратив, а лаври її «першовідкривача» протягом майже 100 років незаслужено віддані Г. Кельзену.

7 грудня 1929 року Союзний конституційний закон зазнав значних змін і став іменуватися «Федеральний конституційний закон 1920 року в редакції 1929 року». Він став одним з результатів пожвавлення діяльності австрійських фашистів (хеймверів) на чолі з віденським поліцей-президентом, згодом – головою уряду О. Шобером. Був підвищений віковий ценз для осіб, які мають активне (з 20 до 21 року) чи пасивне (з 24 до 26 років) виборче право, і значно розширені контрольні повноваження президента. Віднині він мав обиратися населенням безпосередньо, відбирав у Національної ради право на керівництво збройними силами, визначав список уряду, міг видавати надзвичайні укази тощо. Конституційна реформа 1929 року призвела до значних змін у сфері політичної і деяких – у галузі судової конституційної юстиції.

Певною мірою уточнювались положення стосовно формування складу Конституційного суду, а до статті 140 вносились суттєві доповнення, яке перетворювало його з «негативного» на «позитивного законодавця». Це сталося у зв'язку з появою припису про те, що при скасуванні Конституційним судом закону або його окремої частини відновлюється дія тих законів, які свого часу були скасовані останнім, який тепер став неконституційним. Отже, Конституційний суд Австрії перетворювався на ще одного австрійського законодавця.

Але більш суттєвого реформування австрійська модель конституційної юстиції зазнала у травні 1934 року, коли до влади в Австрії прийшли хеймвери у союзі з християнсько-соціальною партією. Ідеологічною основою нової Австрійської конституції² виявилось вчення натхненника фашистського руху в країні О. Шпанна про «примирення праці і капіталу», «знищення класової боротьби», необхідність створення «станово-корпоративної держави» тощо, переплетене з постулатами енциклік папи римського та прагненнями австрійських монархістів. У стислому вигляді така ідеологія отримала «правове закріплення» у преамбулі нової Конституції: «В ім'я всемогутнього Бога, першоджерела будь-якого права, отримує австрійський народ для своєї християнської німецької союзної держави цю Конституцію на становій основі».

Австрійська конституція 1934 року докорінно змінила колишню систему політичної і адміністративної юстиції та залишила, хоч і значно реформований, але в цілому старий стрижень юстиції судової конституційної. Стаття 104 нової Конституції фактично відтворювала всі положення наведеної вище статті 89 Конституції 1920 року щодо місця і ролі судів загальної юрисдикції у конституційному контролі та шляхів вирішення їх сумнівів у конституційності законів і підзаконних актів. Місце колишнього Конституційного суду тепер мав зайняти Союзний суд, створений спе-

¹ Основной государственной закон Российской империи. Проект русской конституции, выработанный группой членов «Союза освобождения». – Paris, 1905. – С. 31.

² Див.: Австрийская конституция 1 мая 1934 года // Конституции буржуазных стран. – Том II. – С. 220–283.

ціально «для забезпечення конституційності законодавства і закономірності управління» (стаття 163). Його повноваження, склад, порядок формування тощо детально вписувались в окремі глави (статті 163–180) Конституції 1934 року і багато в чому співпадали з аналогічними приписами Конституції 1920 року.

Нова Конституція, на відміну від колишньої, при визначенні складу Союзного суду лише вказувала, що до нього входять президент, віце-президент та «потрібна кількість інших членів (президентів сенатів та радників)». Всі вони призначались тепер президентом Австрії за поданням союзного уряду. Третина з них повинна була відповідати вимогам, що висувалися до суддівських посад, а не менше чверті – залучатися з адміністративних посад у землях. Рішення Союзного суду виносились у його сенатах чи на загальному зібранні. Особлива увага приділялась роботі Конституційного сенату, який підсилювався ще чотирма членами, що призначались президентом Австрії за спеціально встановленим порядком (стаття 179). До повноважень Конституційного сенату належали питання щодо спорів про компетенцію, законності указів союзних і земельних влад, конституційності союзних чи обласних законів, спорів про обрання чи призначення членів союзних або земельних представницьких зібрань, про підсумки всенародних референдумів тощо. Інші сенати Союзного суду були уповноважені ухвалювати рішення стосовно законності адміністративних наказів чи розпоряджень, майнових претензій федерації, земель, місцевих громад, давали юридичні висновки за запитами федеральних міністрів, земельних урядів «стосовно тлумачення адміністративних приписів принципового значення, оскільки таке тлумачення торкається кола їх ведення», скасовували деякі з таких актів або відхиляли скарги, порушували справи щодо обвинувачення посадових осіб у діях, які не відповідають Конституції, і притягували їх до конституційної відповідальності, викривали відхилення від міжнародного права тощо.

Стосовно системи політичної охорони конституційних законів, до числа яких відносились Австрійська конституція 1934 року, розділ V частини третьої Сен-Жерменського договору 1919 року та Фінансовий конституційний закон 1931 року, то вона змінювалась докорінно. Попередній політичний конституційний контроль за законопроектами покладався на офіційні законорадчі органи: 1) Державну раду з 40–50 «заслужених, твердого характеру союзних громадян», призначених на 10 років (з правом перепризначення) особисто президентом Австрії; 2) Союзу культурну раду з 30–40 репрезентантів «законно визнаних церков і релігійних громад, шкільної та виховної справи, справи народної освіти, науки і мистецтва» з числа «вірних вітчизні членів»; 3) Союзу господарську раду з 70–80 представників «професійних станів»; 4) Раду земель у складі «начальників земель», бургомістра Відня та членів обласних урядів і міста Відня, які відають фінансовими справами. Всі законопроекти через союзного канцлера передавались на обов'язковий висновок цих законорадчих органів. Державна рада при цьому акцентувала увагу на його відповідності вимогам «державного верховенства і громадського добробуту, а також вимогам доцільного законотворення». Союзна культурна рада оцінювала законопроект з точки зору культурних, Господарська – господарських, Рада земель – місцевих регіональних інтересів.

Далі законопроект направлявся до Союзної палати, яка формувалася з 20 членів державної, 10 – культурної, 20 – господарської та 9 – земельної рад. Призначався доповідач, допускався до виступу його опонент. Будь-яке обговорення чи поправки до законопроекту заборонялися. Він міг бути ухваленим або відхиленим. Чотири законорадчих ради теж могли збиратись у повному складі на Союзні збори. До компетенції останніх відносились кілька питань: визначення трьох кандидатів для обрання президентом Австрії, прийняття присяги від останнього, оголошення війни. Як бачимо, принцип виборності у формуванні законодавчого корпусу фактично скасовувався.

Певні повноваження щодо політичного конституційного контролю (призначення союзного канцлера, Державної ради, Союзного суду, начальників земель тощо) надавалися президенту Австрії, який обирався всіма бургомістрами місцевих громад з числа трьох кандидатур, запропонованих Союзним зібранням на 7 років з правом пере-

обрання. Але на верхівці цієї системи реально стояв федеральний уряд на чолі з союзним канцлером, у руках якого зосереджувалась величезна влада, у тому числі й надзвичайні права на зміну законодавства власними указами. Стаття 112 Австрійської конституції 1934 року допускала ухвалення земельних конституцій всіх восьми земель, але тут же застерігала, що вони «не можуть перебувати у суперечності з союзною Конституцією». Складовою системи політичної та адміністративної юстиції Австрії ставав офіційний державний нагляд, якому підпорядковувались усі місцеві громади (стаття 132).

З часом уточнювалась компетенція перших конституційних судів ХХ століття – і Чехословацького, і Австрійського, розширювались їх повноваження, вдосконалювалась процедура розгляду справ, певною мірою змінювався порядок їх формування. Закон про Конституційний суд від 18 грудня 1925 року фактично діє в Австрії і сьогодні. Але обидва суди змушені були зникнути з європейського правового середовища у середині та наприкінці 30-х років у результаті насильницького приєднання (аншлюсу) Австрії до Німеччини та поділу Чехословаччини за Мюнхенською угодою.

Досить близьким за своїми функціями до названих конституційних судів був створений на підставі Конституції Ліхтенштейну від 5 жовтня 1920 року Вищий державний трибунал цього князівства. Згідно зі статтями 104–106, 112–113 Конституції та спеціальним законом від 5 листопада 1925 року він складався з 5 осіб, з яких тільки двоє обов'язково мали бути юристами. Трибунал вважався «судом публічного права для охорони гарантованих Конституцією прав, розв'язання спорів про компетенцію між судами й адміністративними владами, а також як дисциплінарний суд у справах стосовно членів уряду»¹. Стаття 104 Конституції покладала на Трибунал вирішення питань щодо конституційності законів і законності указів уряду. Він діяв також як адміністративний трибунал у разі, коли Ландтаг порушував питання про звільнення членів уряду та посадових осіб за збитки, заподіяні ними з причини порушення службових обов'язків.

Усіх членів Вищого державного трибуналу обирав Ландтаг з таким розрахунком, щоб двоє з них були правознавцями, а не менше трьох – уродженцями Ліхтенштейну. Голову Трибуналу після його обрання Ландтагом затверджував ще й князь. Відповідно до статті 112 Конституції 1920 року Вищий державний трибунал вирішував спори між урядом і парламентом щодо тлумачення тих чи інших приписів Основного закону, а ст. 113 містила таку імперативну норму: «Всі закони, укази і статутарні постанови, які явно суперечать приписам Конституції, скасовуються і проголошуються позбавленими законної сили; законодавчі постанови, які суперечать духові цього Основного закону, підлягають перегляду для приведення у відповідність з цією Конституцією»².

Досить чітко Конституція Ліхтенштейну 1920 року виписувала і систему політичного та адміністративного конституційного контролю. Вищий політичний контроль здійснювався князем як главою держави – особою священною і недоторканною. Закон набирав чинності виключно після його схвалення і затвердження князем. Сам він у порядку здійснення політичних контрольних функцій щодо дотримання Конституції видавав декрети та укази. Водночас влада князя обмежувалась не тільки Конституцією, а й Ландтагом з 15 депутатів. Стаття 63 Основного закону надавала парламенту «право нагляду над усім управлінням держави». Таку контрольну функцію Ландтаг здійснював через спеціальну комісію. У випадку розпуску князем парламенту або тривалих перерв у його засіданнях політичний контроль за дотриманням Конституції покладался на спеціальний Державний комітет у складі 5 осіб, які обирались Ландтагом. Адміністративний конституційний контроль належав до повноважень уряду (голова, два адміністративних радника і два заступника голови). Важливі контрольні функції зосереджувались у спеціальному органі адміністративної юстиції (голова та двоє

¹ Конституции буржуазных государств Европы. – М., 1957. – С. 606.

² Там само. – С. 608 – 609.

асистентів-суддів), Верховному суді (суд останньої інстанції), Вищому суді (суд апеляційної інстанції) та Окружному суді (суд першої інстанції). Важливим засобом охорони Конституції був жорсткий порядок внесення змін до неї: стаття 111 вимагала щодо цього одноголосного рішення Ландтагу або трьох четвертих голосів депутатів присутніх на двох підряд сесіях парламенту. З кількома змінами Конституція Лихтенштейну 1920 року діє до цього часу.

Четвертим «за віком» у XX столітті серед спеціальних органів судового конституційного контролю небезпідставно може вважатися Верховний суд Іраку, сформований на основі Конституції 1925 року. До повноважень Верховного суду відносились: 1) офіційне тлумачення Конституції Іраку; 2) вирішення питань щодо відповідності законів чи їх окремих положень цій Конституції; 3) суд над міністрами і членами парламенту, винними у навмисних порушеннях Основного закону та інших політичних злочинах; 4) суд над суддями Касаційної палати (статті 81–87). До складу Верховного суду входили обрані Сенатом голова (голова Сенату), 4 сенатори та 4 судді вищих судів Іраку. Цей склад міг змінюватись, оскільки Верховний суд скликався королівським іраде (указом) за згодою Ради міністрів, «якщо виникла необхідність», тобто у кожному окремому випадку. У зв'язку з цим стаття 83 передбачала навіть можливість призначення суддів Верховного суду, але в якісному складі, наведеному вище, указом короля, якщо Сенат перебуває «поза сесією».

Рішення про офіційне тлумачення Конституції ухвалювались не менш як 5-ма голосами, про неконституційність законів чи їх окремих положень – не менш як 6-ма голосами. Будь-якій апеляції чи касації вони не підлягали, тобто були остаточними. Закони чи їх частини, визнані такими, що не відповідають Конституції, вважались «недійсними і такими, що не мали місця» (стаття 86). Історичною можна вважати ухвалу Верховного суду, винесену у вересні 1939 року, про неконституційність урядового декрету стосовно заборони «шкідливої пропаганди», який відверто нехтував правами і свободами громадян.

До почесної «першої п'ятірки» держав, що запроваджували у XX столітті європейську модель конституційної юстиції, тобто спеціальні конституційні суди, слід віднести й Іспанію як праматір політичних органів конституційного контролю у ХІІ столітті. Після цього і аж до 1931 року, якщо не брати до уваги дуже короткий (1873–1874) республіканський період в її історії, Іспанія була монархією, державний устрій якої з відповідними системами політичної конституційної юстиції фіксувався у майже десятці різних конституцій, переважно оманливого характеру. Лише 14 квітня 1931 року монархію і диктатуру М. Прімо де Рівера нарешті було повалено. Установчі кортеси (466 депутатів) ухвалили цього ж року республіканську конституцію¹ і обрали президентом «демократичної республіки трудящих усіх класів» (стаття 1 Конституції 1931 року) голову тимчасового революційного уряду Алкала Замору.

На підставі цієї Конституції (статті 121–124) було створено Трибунал конституційних гарантій, про який, на жаль, майже не згадується у літературі. А між тим, цей орган, як і колишні комісії Арагонських кортесів, залишив помітний слід в історії світової конституційної юстиції, а за обсягом повноважень Трибуналу значно поступаються чимало сучасних конституційних судів. Голова Трибуналу (міг бути чи не бути депутатом) призначався парламентом. До його складу входили 4 правознавця-професора, 2 адвокати, висунуті відповідно на загальноіспанських зборах викладачів юридичних факультетів, адвокатських колегій, 2 депутати, «вільно обрані кортесами», по одному представнику від кожної з областей, і (за посадами) – голова Вищого нарадчого корпусу та голова Рахункової палати Іспанії. Трибунал став першим із спеціалізованих конституційних судів, куди могли безперешкодно звертатися як звичайні громадяни, так і будь-який колектив, «хоча б вони й не відносились до безпосередньо потерпілих» (стаття 123). Порушувати справи перед Трибуналом мали право держав-

¹ Див.: Конституция Испанской республики (9 декабря 1931 года) // Конституции буржуазных стран. – Том II. – С. 349–377.

на прокуратура, всі судді і суди у випадку їх сумнівів у конституційності застосованого закону, уряд республіки, будь-яка з автономних областей.

Юрисдикція Трибуналу конституційних гарантій поширювалась на всю територію Іспанії, а до повноважень належали: 1) скарги на неконституційність законів; 2) скарги на порушення особистих гарантій, «коли звернення до інших влад виявлялось безрезультатним» (стаття 121); 3) спори про законодавчу компетенцію між державою і автономними областями, а також між окремими областями; 4) перевірка і затвердження повноважень посередників, які разом з Кортесами обирали президента республіки; 5) кримінальна відповідальність глави держави, голови уряду і міністрів; 6) кримінальна відповідальність голови і магістратів Верховного суду та прокурора республіки.

Політична та адміністративна іспанська конституційна юстиція 30-х років особливою оригінальністю не відрізнялась, оскільки базувалась частково на швейцарському, частково – на французькому, частково – на американському, частково – на німецькому досвіді. У центрі функції політичного контролю покладалась на однопалатний Конгрес депутатів, уряд, який перед ним відповідав, президента, обраного на 6 років. Як президент, так і члени уряду підлягали кримінальній відповідальності за порушення Конституції, але мали право на видання у певних випадках надзвичайних декретів.

Як і у всій Європі, в період, що розглядається політична обстановка в Іспанії дедалі більше загострювалась. Урядові кабінети змінювались з калейдоскопічною швидкістю. Зміцнювалась ідеологічна база іспанського фашизму під проводом Хіль Роблеса, який відкрито закликав покласти край «парламентському базіканню». Президент Алкала Замора почав активно наполягати на збільшенні обсягу його особистих конституційних контрольних повноважень, створенні другої палати – Сенату з «довічних» членів. Звернемо увагу: на цьому етапі саме Алкала Замора у своїх виступах повсюдно доводив «непотрібність» для Іспанії Трибуналу конституційних гарантій і вимагав передати всі повноваження щодо офіційного тлумачення Конституції «довічним» сенаторам. Найвищої напруги досягли відносини президента з Конгресом депутатів. У результаті спочатку Алкала Замора наприкінці 1935 року розігнав парламент, а згодом і новообраний парламент у лютому–березні 1936 року. Конгрес депутатів 238 голосами проти 5 на підставі статті 81 Конституції 1931 року зобов'язав президента скласти повноваження і вийти у відставку.

Такими суперечками скористались франкісти, які незабаром вчинили заколот проти республіки, скасували всі її демократичні органи, у тому числі і Трибунал конституційних гарантій. Першою їх новою «конституцією» стала Хартія праці від 9 березня 1938 року. Вона була складена на підставі профашистської програми єдиної в країні легальної політичної організації – «Іспанської фаланги традиціоналістів і хунт націонал-синдикалістського поступу». Іспанія перетворювалась на корпоративну, офіційно тоталітарну державу на чолі з єдиновладним каудільо (вождем). Найвищим органом політичного не контролю, а всевладдя ставала Національна рада Іспанської фаланги (103 особи) на чолі з генералом Франко. Декларативно Хартія праці робила акцент на «відродженні католицької традиції соціальної справедливості та високому розумінні людяності» і обіцяла «повернути іспанцям раз і назавжди Батьківщину, Хліб і Справедливість»¹, а насправді проголошувала «державну систему націонал-синдикалізму, що надихатиметься принципами Єдності, Тоталітаризму та Ієрархії»². Про будь-який демократичний конституційний контроль за умов повного панування франкістського режиму не могло бути й мови.

Почесне місце серед фундаторів європейської моделі конституційної юстиції могла посісти у 1934 році й Латвія. Саме тоді у парламенті держави на підставі Конституції 1922 році офіційно порушувалось питання про створення спеціального конституційного суду під назвою «Державний суд» (здаємо Конституцію Саксонії 1831 року). Але діючий у Латвії політичний режим, природно, не міг цього допустити.

¹ Конституции буржуазных государств Европы. – С. 499.

² Там само. – С. 506.

Першим в Америці спеціальним конституційним судом став Суд конституційних і соціальних гарантій на Кубі, якій взагалі належить значний внесок в історію світової конституційної юстиції. Лише на межі XIX–XX століть, тобто набагато пізніше інших латиноамериканських країн, Куба стала на шлях незалежності. Перемога над іспанськими колонізаторами під проводом національно-визвольного руху, очолюваного Х. Марті та А. Масео врешті-решт була досягнута під протекторатом США, що і визначило зміст і спрямованість першої Конституції Куби, ухвалені Конвентом 21 лютого 1901 року. Керував розробкою цієї Конституції голова комісії американського Сенату з кубинського питання О. Платт, зусиллями якого, власне, й було забезпечено верховенство Вашингтона у контролі за дотриманням першого Основного закону. Діяв він, будучи фактично підпорядкованим приписам ще однієї «колоніальної конституції», тобто американо-кубинському договору від 22 травня 1903 року, аж до 1934 року. За цей час зусиллями США, які ще з 1898 року закріпились на Гуантанамо, відповідно до Конституції 1901 року та названого договору здійснено низку «конституційних» збройних інтервенцій, у тому числі й окупацій (1906–1909, 1912, 1917–1922, 1933–1934), насильницьки насаджено кілька «конституційних» маріонеточних режимів, очолюваних президентами-диктаторами, які, зосереджуючи у своїх руках всю повноту управлінської і конституційної контрольної влади, ще й з середини забезпечували Вашингтону безмежне панування нав'язаної ним колоніальної політичної конституційної юстиції на Кубі.

Суттєвий удар по такому пануванню було нанесено скасуванням у 1934 році дії Конституції 1901 року і підписанням нового американо-кубинського договору, який разом з Конституційним статутом 1934 року значно підривав позиції колонізаторів у контролі над внутрішньою політикою острова. Спеціальним конституційним законом від 11 червня 1935 року Верховний суд Куби уповноважувався на розгляд законів та інших нормативних актів на предмет їх неконституційності. Але не згаданим Конституційному статуту та конституційному закону судилося зробити вагомий внесок в історію кубинської та світової конституційної юстиції. Це було зроблено у липні 1940 року. Установчими зборами, які ухвалили нову Конституцію, котра набрала чинності 10 жовтня того ж року.

Фактично вперше на американському континенті з'являвся прообраз спеціального конституційного суду під назвою «Суд конституційних і соціальних гарантій». Але він лише за найменуванням був схожий на іспанський Трибунал конституційних гарантій 1931 року, оскільки засновувався на правових і організаційних засадах, що поєднували риси американських і новітніх європейських традицій конституційної юстиції. Кубинському Суду конституційних і соціальних гарантій присвячувався спеціальний розділ Конституції 1940 року. До його компетенції відносився розгляд: а) заяв про неконституційність законів, указів, декретів, розпоряджень чи актів, які «скасовують, зменшують, обмежують чи викривляють права і гарантії, передбачені цією Конституцією, або заважають вільній діяльності органів держави» (стаття 182); б) думок суддів і судів з питання конституційності законів, указів та інших положень, які вони застосовують при розгляді справ; в) заяв з питань habeas corpus, що надійшли в порядку апеляції; г) чинності змін до Конституції та конституційної процедури; д) політико-юридичних питань та питань соціального законодавства; е) скарг на зловживання владою.

Суб'єктами звернення до Суду конституційних і соціальних гарантій визнавалися всі без винятку фізичні та юридичні особи за умови внесення ними застави. Але без будь-якої застави до Суду могли звертатися президент, прем'єр-міністр, міністри, сенатори, депутати, губернатори, алькальди, члени Рахункової палати, муніципальні радники, суди, судді, прокуратура, університети, фізичні та юридичні особи, права яких безпосередньо були порушені актом, який вони вважали неконституційним. З питання відповідності чи невідповідності актів Основному закону Конституція (стат-

тя 194) дозволяла звертатись до будь-якого суду, в тому числі й до адміністративного, підкреслюючи лише, що, якщо це фізичні особи, то їх повинно бути 25. У такому випадку суд або суддя, у тому числі зі сфери адміністративної юстиції, за наявності сумніву в конституційності акта зобов'язаний був призупинити розгляд справи і звернутися за висновком до Суду конституційних і соціальних гарантій.

Конституція 1940 року містила жорсткий імперативний припис щодо виконання рішень Суду конституційних і соціальних гарантій: «Ні у якому разі і ні у якій формі під страхом позбавлення винуватого права займати публічну посаду не можуть застосовуватись закон, декрет-закон, декрет, наказ, розпорядження, рішення чи захід, оголошені неконституційними» (стаття 194). Орган, влада або посадова особа, що видали неконституційний акт, зобов'язані були негайно його скасувати, оскільки такий акт «вважався юридично нікчемним і таким, що не має значення та сили з дня оголошення рішення у залі Суду (стаття 194).

Як уже наголошувалось, оригінальність кубинської моделі судової конституційної юстиції полягала у тому, що вона втілювала не тільки охарактеризовані новітні європейські, а й старі американські традиції. Останнє проявилось в тому, що спеціальний Суд конституційних і соціальних гарантій, якому присвячувались окремі розділи Конституції, формально залишався частиною Верховного суду Куби, тобто його окремою палатою. Конституція передбачала (стаття 172) обов'язкове головування в Суді конституційних і соціальних гарантій голови Верховного суду, обов'язкову присутність під час розгляду питань про конституційність актів 15 суддів, а соціальних питань – 9 суддів. Голова Верховного суду (він же – голова Суду конституційних і соціальних гарантій) призначався президентом за пропозицією пленуму Верховного суду, а судді – теж президентом з трьох кандидатів, запропонованих спеціальною виборчою комісією з 9 осіб (стаття 180). Всі такі призначення (і голови, і суддів) підлягали затвердженню Сенатом. Певну роль у судовій конституційній юстиції відігравали Адміністративна палата Верховного суду з 6 суддів (статті 178, 181), Вищий суд у виборчих справах державної служби з 7 суддів (стаття 116), Вища рада соціального захисту (стаття 192), прокуратура (статті 188–191), основною метою діяльності якої вважалось забезпечення виконання Конституції і законів.

Система суб'єктів політичної конституційної юстиції згідно з Конституцією 1940 року на Кубі мало чим відрізнялася від системи інших латиноамериканських держав. Вона складалась з двопалатного Конгресу (Палата представників та Сенат), президента (за його відсутності – віце-президента) з Радою міністрів, губернаторів 6 провінцій та алькальдів і муніципальних радників. Звернемо увагу на те, що Сенат на Кубі налічував лише 9 сенаторів, чи не найголовнішим завданням яких було «судити, організувавшись у суд» президента, міністрів – за порушення Конституції за звинуваченням Палати представників та губернаторів – за звинуваченням президента. Головував у засіданнях Сенату як суду голова Верховного суду (він же – голова Суду конституційних і соціальних гарантій). Порушення спеціального Закону про відносини між Законодавчими палатами підлягали оскарженню до Суду конституційних і соціальних гарантій як порушення Конституції (стаття 131). Рада міністрів, на відміну від більшості інших латиноамериканських держав, була підконтрольною Конгресу і несла перед ним конституційну відповідальність.

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

(липень – листопад 2002 року)

- 8 липня** відбулася зустріч заступника Голови Конституційного Суду України П. Євграфова з Керівником проектів по Україні Німецького Фонду міжнародного правового співробітництва Ш. Хюльсхорстером
- 23 липня** відбулася зустріч заступника Голови Конституційного Суду України М. Селівона з Керівником проекту TACIS з аудиту державних фінансів Дж. Ваттсом
- 13 серпня** відбулася зустріч заступника Голови Конституційного Суду України М. Селівона з делегацією депутатів Бундестагу Німеччини
- 8–11 вересня** відбувся візит делегації Конституційного Суду України до Конституційного Трибуналу Республіки Польща у складі Голови Конституційного Суду України В. Скоморохи та суддів Конституційного Суду України В. Вознюка та В. Шаповала
- 11 вересня** відбулася зустріч суддів Конституційного Суду України з Уповноваженим з прав людини в Російській Федерації О. Мироновим
- 2–6 жовтня** суддя Конституційного Суду України В. Розенко брав участь в урочистих заходах з нагоди 10-ї річниці Конституційного Суду Румунії (м. Бухарест, Румунія)
- 3–7 жовтня** суддя Конституційного Суду України Л. Чубар брала участь у семінарі «Захист прав людини у Конституційному Суді», організованому Конституційним Судом Республіки Вірменія (м. Єреван, Республіка Вірменія)
- 24–27 жовтня** суддя Конституційного Суду України М. Козюбра брав участь у 5-му Міжнародному форумі з конституційного правосуддя «Конституційна юстиція та проблема формування соціальної держави» (м. Москва, Російська Федерація)
- 1 листопада** відбулася зустріч Голови Конституційного Суду України М. Селівона з керівником проектів по Україні Німецького Фонду міжнародного правового співробітництва Ш. Хюльсхорстером
- 30 жовтня – 4 листопада** заступник Голови Конституційного Суду України В. Шаповал та суддя Конституційного Суду України В. Розенко брали участь у міжнародному семінарі «Актуальні проблеми конституційного контролю (нагляду): досвід та розвиток першого десятиріччя» (Естонська Республіка)
- 13–17 листопада** керівник Секретаріату Конституційного Суду України В. Дубровський та завідувач Відділу зовнішніх зв'язків Секретаріату Конституційного Суду України І. Шевляк брали участь у II Конференції керівників секретаріатів європейських конституційних судів та органів з подібною юрисдикцією (м. Мадрид, Іспанія)
- 22 листопада** відбулася зустріч суддів Конституційного Суду України П. Євграфова та В. Тихого з професором Європейського університету В. Сандурським

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Висновки та Рішення Конституційного Суду України,
опубліковані у «Віснику Конституційного Суду України» у 2002 році

Висновки Конституційного Суду України:

- № 1-в/2002
16.10.2002
- у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа щодо внесення змін до статей 81, 82, 85, 87, 89, 90, 94, 97, 98, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 122 Конституції України та доповнення її статтею 89¹)
- № 5, с. 18

Рішення Конституційного Суду України:

- № 1-р/2002
15.01.2002
- про припинення повноважень судді Конституційного Суду України Яценка С. С.
- № 1, с. 4
- № 1-рп/2002
29.01.2002
- у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» та частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» (справа про оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями)
- № 1, с. 5
- № 2-рп/2002
30.01.2002
- у справі за конституційним поданням 63 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 43 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про виборчу заставу)
- № 1, с. 14
- № 3-рп/2002
12.02.2002
- у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Закону України» «Про електроенергетику» (справа про електроенергетику)
- № 1, с. 19
- № 3-р/2002
6.03.2002
- Про внесення доповнень до § 57 Регламенту Конституційного Суду України
- № 2, с. 4
- № 4-рп/2002
20.03.2002
- у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень статті 86 Конституції України, а також частини другої статті 15 та частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити і звернення народних депутатів України до органів дізнання і досудового слідства)
- № 2, с. 6

- № 5-рп/2002
20.03.2002
- у справі за конституційними поданнями 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 2, 3, 4, 5, 8, 9 частини першої статті 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» і підпункту 1 пункту 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій)
- № 2, с. 10
- № 6-рп/2002
26.03.2002
- у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» (справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад)
- № 2, с. 18
- № 7-рп/2002
27.03.2002
- у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положень абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України (справа щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад)
- № 2, с. 23
- № 8-рп/2002
7.05.2002
- у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб)
- № 2, с. 29
- № 9-рп/2002
21.05.2002
- у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої і четвертої статті 1, абзацу другого пункту 8 частини першої статті 18, частини першої статті 25, пунктів 1, 2, 4 частини першої статті 30, частини першої статті 31, частини першої статті 32, пункту 2 частини другої статті 33, пункту 2 частини другої та частини третьої статті 37, статей 38 і 48 Закону України «Про Вищу раду юстиції» (справа про Закон України «Про Вищу раду юстиції»)
- № 3, с. 4
- № 10-рп/2002
29.05.2002
- у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу)
- № 3, с. 19
- № 11-рп/2002
13.06.2002
- у справі за конституційним поданням Міністерства оборони України щодо офіційного тлумачення абзацу першого пункту 22.3 статті 22 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» (справа про фінансування житла для військовослужбовців)
- № 3, с. 25

- № 12-рп/2002
18.06.2002 у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 140 Конституції України (справа про об'єднання територіальних громад)
№ 3, с. 31
- № 13-рп/2002
2.07.2002 у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Концерн-Стирол» щодо офіційного тлумачення положення абзацу першого пункту 1 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України (справа про оспорування актів у господарському суді)
№ 4, с. 4
- № 14-рп/2002
4.07.2002 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини першої статті 3 та пункту 6 статті 4 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа щодо сумісності посад народного депутата України і члена Кабінету Міністрів України)
№ 4, с. 8
- № 15-рп/2002
9.07.2002 у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів)
№ 4, с. 17
- № 16-рп/2002
17.10.2002 у справі за конституційним поданням Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України (справа про суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади)
№ 5, с. 8
- № 17-рп/2002
17.10.2002 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України (щодо повноважності Верховної Ради України)
№ 5, с. 11
- № 18-рп/2002
21.11.2002 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень постанов Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах», «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України» від 31 серпня 1996 р. № 1031» та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128» (справа про безоплатне користування шкільними підручниками)
№ 6, с. 3

Над випуском працювали:

Галина Сурначова

Олена Пазенко

Любов Лавриненко

Луїза Ляшко

Святослав Каравасв

Вікторія Зарецька

Михайло Черненко

Здано до складання 20.11.2002. Підписано до друку 5.02.2003.

Формат 70×100/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Обл.-вид. арк. 6,13. Умовн. друк. арк. 5,85. Наклад 1300 прим.

Віддруковано у ЗАТ «Віпол», ДК № 15. 03151, Київ – 151, вул. Волинська, 60.

Зам. № 3-425
